

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
кафедра міжнародного та європейського права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
освітній ступінь – магістр

на тему:

**«Співвідношення антитерористичного та МГП правових
режимів»**

«The correlation between antiterrorist and IHL legal framework»

Виконала:

студентка 2 року навчання магістерської програми
спеціальності 081 Право
Шаповал Марина Андріївна
m.shapoval@ukma.edu.ua

Керівник магістерської роботи:

кандидат юридичних наук, доцент
Коваль Дмитро Олександрович

Рецензент:

Магістерська робота захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК

«__» _____ 2022 р.

Київ–2022

**Декларація академічної доброчесності
студентки НаУКМА**

Я, **Шаповал Марина Андріївна**,
студентка 2 року навчання факультету правничих наук, спеціальності 081 Право,
адреса електронної пошти m.shapoval@ukma.edu.ua:

- підтверджую, що написана мною магістерська робота на тему «Співвідношення антитерористичного та МГП правових режимів» («The correlation between antiterrorist and IHL legal framework») відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлена;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unicheck;
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

17 червня 2022

Шаповал М. А.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ І. ЗАБОРОНА ТЕРОРИЗУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗА МГП ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНУ ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: СУТНІСТЬ, НАКЛАДЕННЯ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ ТА КОЛІЗІЇ.....	12
I.1. Заборона тероризування населення за МГП	14
I.2. Правові засади регулювання протидії злочину тероризму в міжнародному праві.....	19
РОЗДІЛ ІІ. ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ В НЕМІЖНАРОДНОМУ ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ	25
ІІ.1. Проблематика «традиції» визнання недержавних акторів в неміжнародних збройних конфліктах терористичними організаціями	25
ІІ. 2. Правомірність антитерористичних операцій та застосування МГП: Практика ЄСПЛ	29
РОЗДІЛ ІІІ. КОРЕЛЯЦІЯ МГП ТА АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА ТА НОВІ ВИКЛИКИ	40
ІІІ.1 Кваліфікація дій учасників НЗФ так званих «днр» та «лнр» в нормативно-правовому та правозастосовному вимірах	41
ІІІ.2 Аналіз позиції України у справі проти Росії в МС ООН щодо порушення останньою Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму	48
ІІІ.3 Проблемні питання кваліфікації дій учасників НЗФ так званих «днр» та «лнр», що постали перед Україною після 24 лютого 2022	54
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
Додаток 1	76

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Женевські конвенції - Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949;

Женевська конвенція (IV) – Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року;

Додатковий протокол (I) – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року;

Додатковий протокол (II) – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року;

ЄКПЛ – Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року;

КК України – Кримінальний кодекс України;

ЄСПЛ/ЕЧПР - Європейський Суд з прав людини;

МС ООН/ІСІ – Міжнародний Суд Організації Об'єднаних Націй;

МТКЮ/ ІСТУ - Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території колишньої Югославії з 1991 року;

МАКПЛ/ІАСПР – Міжамериканська комісія з прав людини;

МКС/ІСС – Міжнародний кримінальний суд;

СССЛ/СССЛ - Спеціальний суд у справах Сьєрра-Леоне;

ООН/UN – Організація Об'єднаних Націй;

ГА ООН/UNGA – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй;

РБ ООН/UNSC – Рада безпеки Організації Об'єднаних Націй;

МКЧХ/ІСРС – Міжнародний Комітет Червоного Хреста;

ВРУ – Верховна Рада України;

МГП – міжнародне гуманітарне право;

МКП – міжнародне кримінальне право;

МЗК – міжнародний збройний конфлікт;

НМЗК – неміжнародний збройний конфлікт;

НЗФ – незаконні збройні формування;

російська федерація – РФ;

ibid – там само, в тому самому місці;

v. – versus (проти);

с./р. – сторінка;

ч. – частина;

ст. – стаття;

абз. – абзац;

р. – рік;

ad hoc – для цього, в конкретному випадку;

lex specialis – спеціальний закон;

lex specialis derogat legi generali – спеціальний закон відмінює загальний закон;

aut dedere aut judicare – переслідувати або видати.

ВСТУП

На превеликий жаль, злочин тероризму, як в його загально-правовому розумінні, так і в розумінні міжнародного гуманітарного права, його належна кваліфікація та притягнення до відповідальності винних у його вчиненні осіб, є надзвичайно актуальними для України від початку збройної агресії Російської Федерації у 2014 році, та набули особливого значення, починаючи з 24 лютого 2022 року.

24 лютого 2022 року РФ здійснила збройну агресію і розпочала повномасштабну війну проти нашої держави. Агресивна війна, яку РФ розв'язала з 2014 року і веде проти України, уже забрала життя тисячі героїв – Захисників і Захисниць нашої Батьківщини, а також мирних громадян, змусила декілька мільйонів осіб залишити свої домівки, завдала збитків від зруйнованих внаслідок бойових дій будинків та об'єктів інфраструктури на близько 600 мільярдів доларів 600 (вже більше, пишуть понад 1 трлн дол.), підірвала економіку нашої держави, боляче вдаривши, насамперед, по незахищених верствах населення, вона супроводжується широкомасштабними і грубими порушеннями основоположних прав і свобод людини і громадянина на території всієї України.

Водночас значення збройної агресії і повномасштабної війни проти України пов'язане не лише з зазначеними вище факторами, безпосередньою небезпекою для європейського регіону, загальною загрозою миру, міркуваннями гуманітарного, економічного, політичного та соціального характеру – агресія підриває сучасний міжнародний правопорядок, який ґрунтується на загальновизнаних принципах міжнародного права, Статуті ООН, Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі та ін. міжнародно-правових актах.

Станом на 01 травня 2022 року за даними Офісу Генерального прокурора зареєстровано уже 9 тисяч 158 проваджень, які пов'язані з воєнними злочинами або злочином агресії. Зокрема, йдеться про такі склади злочинів, як порушення законів та звичаїв війни (ст.438 КК); планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни (ст. 437 КК); пропаганда війни (ст. 436 КК); інші злочини. Злочинів проти національної безпеки зареєстровано 2128, з них 1429 – посягання на

територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК); 390 – державна зрада (ст. 111 КК); 56 – диверсія (ст. 113 КК); 253 – інші.¹

Актуальність теми. Як зазначається в Стратегії національної безпеки України, схваленій Указом Президента України №392/2020, «Україна продовжить позовну роботу у міжнародних судових інстанціях із притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності» (п. 43 Стратегії).² У цьому зв'язку, серед іншого, постає питання про притягнення фізичних осіб, які вчинили воєнні злочини на тимчасово окупованих територіях до індивідуальної кримінальної відповідальності, зокрема, за скоєння воєнних злочинів.

Міжнародне гуманітарне право, за одним дуже влучним виразом є «*правом у злочині*». Злочин збройної агресії є, певно, одним з найтяжчих і найжорстокіших діянь. Відтак, міжнародне гуманітарне право було винайдене з метою полегшення страждань жертв збройного конфлікту, його ціллю було закріплення мінімальних стандартів людяності, що мають бути чинними для всіх навіть у найтяжчі часи. В той же час, злочин тероризму, один з найстрашніших злочинів, що може бути скоєний у мирний час, отримає особливе регулювання у випадку його скоєння у воєнний час.

Взаємодія міжнародного гуманітарного права та міжнародного антитерористичного права є доволі складною і комплексною, та може змінюватись в залежності від контексту. Так, джерела міжнародного антитерористичного права не є уніфікованими. Перш за все, можна виділити дев'ятнадцять «галузових» антитерористичних документів, прийнятих з 1963 року.³

При цьому, міжнародне антитерористичне право не просто «витісняє» застосування міжнародного гуманітарного права або навпаки. Так, у резолюціях Ради Безпеки ООН і Генеральної Асамблеї неодноразово наголошувалося, що держави повинні дотримуватися своїх зобов'язань за МГП у боротьбі з тероризмом.⁴ Однак,

¹ [Сайт Офісу Генерального прокурора](#). Дата звернення: 01.05.2022.

² Указ Президента України №392/2020. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України».
URL: [https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037]

³ Тут і далі переклад з англійської та французької мови виконано автором цього дослідження.
B. Saul, D. Akande (2020). Terrorism, Counter-Terrorism, and International Humanitarian Law. In D. Akande. B. Saul, *The Oxford Guide to International Humanitarian Law* (p. 480). Oxford University Press.

⁴ UNGA, Resolution 60/288 (A/RES/60/288), 20.09.2006, para. 3; UNSC, Resolution 1456 (S/RES/1456), 20.01.2003, annex para. 6; UNSC, Resolution 1624 (S/RES/1624), 14.09.2005, para. 4.

органи ООН не надають жодних подальших вказівок щодо точних взаємовідносин між МГП та міжнародним антитерористичним правом, ані щодо застосування інших загальних норм міжнародного права.⁵

У цьому контексті важлива увага з боку органів державної влади України має приділятися аналізу питань імплементації норм МГП та міжнародного кримінального права (далі – МКП) в чинне законодавство України.

З огляду на зазначене вище, видається актуальним завданням провести співвідношення норм МГП та антитерористичного правового режиму в контексті норм сучасного міжнародного права, практики міжнародних судових інституцій, а також законодавства і практики України.

Проблематикою цієї теми можна назвати те, що міжнародно-правовий принцип *lex specialis derogat legi generali* не дає остаточної відповіді на потенційні колізії норм між двома сферами, оскільки і міжнародне антитерористичне право, і МГП можна розглядати як більш конкретні норми.⁶ Так, міжнародне антитерористичне право охоплює сферу насильства, що кваліфікується як тероризм, як в межах, так і поза збройним конфліктом. Водночас, МГП застосовується до насильства у збройному конфлікті, незалежно від того, кваліфікується воно як тероризм, чи ні. Виходячи з цього, є підстави вважати, що кожен з правових режимів може вважатись найкраще адаптованим до регулювання певної категорії насильства. Відтак обрання певного правового режиму значною мірою залежить від контексту та обставин, про які йдеться в кожній конкретній ситуації.

Метою магістерської роботи є комплексне вивчення проблематики співвідношення норм міжнародного гуманітарного права з антитерористичним правовим режимом.

Для досягнення поставленої мети перед авторкою сформульовані наступні **завдання:**

⁵ B. Saul (2012). The Emerging International Law of Terrorism, in B. Saul, *Terrorism: Documents in International Law* (p. 1620). Hart Publishing., p. 67.

B. Saul, D. Akande (2020). Terrorism, Counter-Terrorism, and International Humanitarian Law. In D. Akande. B. Saul, *The Oxford Guide to International Humanitarian Law* (p. 480). Oxford University Press.

⁶ Ibid.

по-перше, дослідити міжнародно-правові засади протидії злочину тероризму в сучасному міжнародному праві, а саме регулювання протидії злочину тероризму в «транснаціональному» кримінальному праві;

по-друге, визначити юридичну природу, поняття та сутність тероризму як злочину міжнародного характеру;

по-третє, дослідити прояви заборони тероризування населення за міжнародним гуманітарним правом та підстави для притягнення до відповідальності за цей злочин, у тому числі проаналізувати міжнародну практику застосування положень МГП в контексті відповідальності за тероризування цивільного населення;

по-четверте, дослідити правозастосування положень МГП щодо діяльності терористичних організацій, зокрема в практиці ЄСПЛ;

по-п'яте, проаналізувати чинне законодавство та практику України в контексті співвідношення норм міжнародного гуманітарного права з антитерористичним правовим режимом, у тому числі в контексті правового режиму, застосовуваного до учасників проксі-утворень, контрольованих РФ, на тимчасово окупованих територіях окремих районів Донецької та Луганської областей.

Предметом магістерської роботи є концептуальні питання співвідношення норм МГП та антитерористичного правового режиму в контексті норм сучасного міжнародного права, а також законодавство та практика України в цій сфері.

Об'єктом магістерської роботи є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із протидією тероризму, тобто насильницьким актам, вчиненим, проти цивільних осіб чи об'єктів, у тому числі тих, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права.

Теоретична основа дослідження. Незважаючи на важливість даної проблематики, на жаль, вона залишається малодослідженою у вітчизняній науці юридичній науці. С. Баришніков, В. Ємельянов, Р. Мукоїда, М. Семикін, В. Антипенко, О. Бардін, О. Бодрук, А. Веселовський, Я. Дашкевич, І. Дем'янчук, І. Дзюба, В. Ємельянов, Б. Канцелярук, В. Карасьов, І. Ковальчук, О. Левченко, В. Ліпкан, Ю. Марченко, П. Масляк, Д. Никифорчук, Ф. Рудич, В. Семиноженко, Г. Токаревський займалися проблематикою тероризму й антитероризму, вивчали

проблему визначення основних термінів, пов'язаних з тероризмом. До проблеми співвідношення міжнародного гуманітарного права та антитерористичного правового режиму, його правових наслідків в міжнародному гуманітарному праві, різною мірою зверталися провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких можна виділити праці Д. Коваля, О. Сенаторову, Г. Нуріджанян, О. Бігняка, Т. Пфаннера, К. Траппа, Б. Соула, Л. Досвальд-Бек, Х. Даффі, С. Краенманн. Водночас, слід зазначити, що у вітчизняній юридичній науці і дотепер спостерігається вільне трактування зазначених вище юридичних конструкцій та відсутність їх загальноприйнятих дефініцій, що обумовлює складність дослідження проблеми протидії терору.

Правову базу дослідження склали: Статут ООН від 26 червня 1945 року, Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року, Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року і Додаткові Протоколи I і II від 8 червня 1977 р., Статут Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді 1994 р., Статут Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії, Статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., резолюції Генеральної Асамблеї ООН, інші акти міжнародного права та відповідні нормативно-правові акти України. Крім того, в роботі широко використано практику міжнародних судових юрисдикційних органів та норми міжнародного звичаєвого права.

Методами дослідження дипломної роботи є як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження, серед яких діалектичний метод; історично-правовий; формально-логічний; спеціально-юридичний, тощо.

У процесі цього дослідження основним виступав діалектичний метод, завдяки якому було проведено системний аналіз норм міжнародного кримінального, міжнародного гуманітарного права, національного законодавства, та законодавства зарубіжних держав, що регулюють спільну політику щодо боротьби з актами тероризму в контексті норм міжнародного гуманітарного прав. Шляхом використання методу аналізу було вивчено ступень теоретичних розвідок проблеми боротьби з актами тероризування цивільного населення у різних країнах, їх розвиток та сучасний стан, а також перспективи подальшого міжнародно-правового співробітництва у зазначеній сфері.

Історико-правовий метод дав змогу дослідити процес становлення і розвитку протидії терористичним актам в контексті норм міжнародного гуманітарного права.

Зазначені методи використовувалися комплексно з метою максимально можливого розгляду та розкриття об'єкта цього дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в Україні дотепер не сформовано єдиного підходу щодо кваліфікації дій так званих «лнр» та «днр», а позиція України щодо кваліфікації їх дій «терористичними» досі викликає дискусії. Крім того, повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 зумовило необхідність напрацювання нових рішень, пов'язаних з їх правовим статусом. Відтак, це дослідження є спробою комплексного вивчення цього питання та формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства України і правозастосовчої практики з урахуванням новітніх викликів і загроз.

РОЗДІЛ І. ЗАБОРОНА ТЕРОРИЗУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗА МГП ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИНУ ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: СУТНІСТЬ, НАКЛАДЕННЯ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ ТА КОЛІЗІЇ

За цікавим виразом Домініка Макголдрика, міжнародне кримінальне право тривалий час існувало «в нижніх сферах міжнародного гуманітарного права, яке існувало в нижніх сферах міжнародного публічного права».⁷ Варто погодитись, що доволі специфічний об'єкт сфери правового регулювання МГП та певна складність притягнення до відповідальності за порушення МГП тривалий час зумовлювали *ad hoc* підхід як реакцію на найтяжчі порушення МГП, зокрема зумовлювали необхідність створення спеціальних пост-воєнних трибуналів.

Потреба в створенні міжнародного кримінального кодифікованого законодавства може пояснюватись тим, що, якщо МГП виключно встановлює заборону на вчинення певних дій, то міжнародне кримінальне право гарантує криміналізацію таких діянь та правові підстави для притягнення до відповідальності за такі порушення, зокрема, на міжнародному рівні.

Так, за загальним правилом, під міжнародним кримінальним правом розуміється система норм, спрямована на встановлення процесуальних гарантій для притягнення до відповідальності в будь-який спосіб осіб, що скоїли найтяжчі, шокуючі свідомість злочини «проти всіх», зокрема через міжнародно-правові механізми або виходячи з принципу універсальної юрисдикції. Так, що стосується міжнародно-правового виміру, перш за все спадає на думку криміналізація «класичних» найтяжчих правопорушень - воєнних злочинів, злочинів проти людяності, злочину геноциду та злочину агресії, що підпадають під юрисдикцію Римського статуту,⁸ та які, за влучним висловом Роберта Краєра є виявом того, що «індивіди мають міжнародні обов'язки, які перевищують національні зобов'язання з покори окремій державі».⁹

⁷ D. McGoldrick (2004). Criminal Trials Before International Tribunals: Legality And Legitimacy. In D. McGoldrick, P. Rowe, E. Donnelly, *The Permanent International Criminal Court: Legal And Policy Issues* (p. 514) Hart Publishing., p. 10.

⁸ Ст. 5. Римський статут міжнародного кримінального суду від 16.01.2002.
URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top].

⁹ R. Cryer (2011). Drug crimes and money laundering. In. A. Schabas, N. Bernaz, *Routledge Handbook of International Criminal Law* (p. 480) Routledge, p. 190;
Nuremberg IMT: Judgment and Sentences (1947). *American Journal of International Law*, vol. 21, 172, at 221.

Разом з тим, об'єктом МКП є не виключно воєнні та інші «найтяжчі» злочини.

Так, міжнародне кримінальне право може означати різні речі в різних контекстах. У французькій мові, наприклад, існує різниця в розумінні міжнародного кримінального права в залежності від використовуваного порядку слів: «*droit pénal international*» – право, що стосується міжнародної взаємодії щодо протидії звичайним злочинам, наприклад, вбивству, майновим злочинам, тощо, в той час як метою «*droit international pénal*» є протидія злочинам, міжнародним по своїй природі, наприклад піратству.¹⁰

Разом з тим, на думку деяких науковців до міжнародного кримінального законодавства належить і протидія транснаціональним злочинам.¹¹

Прикладом може слугувати заборона скоєння діянь, пов'язаних зі злочином тероризму, зокрема фінансування терористичної діяльності, захоплення заручників, яка міститься в численних міжнародних та регіональних договорах, що перш за все спрямовані на встановлення державами належних механізмів притягнення до відповідальності в національному праві. Окрім того, за загальним правилом, «антитерористичні» договори включають положення *aut dedere aut judicare*, згідно з якими держави повинні або видавати, або ініціювати кримінальне провадження проти підозрюваного, знайденого на їх території.¹²

У зв'язку з тим, що протидія тероризму за цими конвенціями стосується перш за все національного рівня, а міжнародні договори в даному випадку лише слугують інструментом посилення зобов'язань держав в частині протидії тероризму, серед науковців існує усталена думка, що міжнародне антитерористичне законодавство є скоріш «транснаціональним» або «наднаціональним» кримінальним правом.¹³ Іншими прикладами такого «транснаціонального законодавства можуть вважатись

¹⁰ W. A. Schabas, N. Bernaz (2011). Introduction. In. A. Schabas, N. Bernaz, *Routledge Handbook of International Criminal Law* (p. 480) Routledge, p. 1.

¹¹ R. Cryer (2011). Drug crimes and money laundering. In. A. Schabas, N. Bernaz, *Routledge Handbook of International Criminal Law* (p. 480) Routledge, p. 190.

¹² Наприклад, ст. 10. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 19.12.1999.

URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518],

Ст. 8. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15.12.1997.

URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text].

¹³ F. de Londras (2011). Terrorism as an international crime. In. A. Schabas, N. Bernaz, *Routledge Handbook of International Criminal Law* (p. 480) Routledge, p. 176-177.

договори з протидії наркоторгівлі, кіберзлочинам, корупції. Так, у 1950-х роках вперше ідею існування «транснаціонального права» сформулював Філіп Джессап, який зазначив, що транснаціональне право охоплює *«усе право, яке регулює дії або події, що виходять за межі національних кордонів»*.¹⁴

У зв'язку з цим, в цій роботі протидія тероризму розглядатиметься в його «транснаціональному» контексті - як одному з рівнів міжнародного кримінального права.

Більше того, видається доцільним виділити наступне розмежування. З огляду на «багатовимірність» міжнародного кримінального права, вбачається, що злочин тероризму в мирний час відноситься скоріше до сфери регулювання транснаціонального кримінального права, тоді як подібні діяння в контексті збройного конфлікту можуть також сприйматись як «шокуючі свідомість» воєнні злочини та бути предметом регулювання «класичного» міжнародного кримінального права. Відтак, далі в цьому розділі буде детальніше розглянуто сутність заборони тероризування населення в МГП (підрозділ I.1) та злочину тероризму в антитерористичному законодавстві (підрозділ I.2) відповідно, а також досліджено застосовувані при цьому відсильні норми.

I.1. Заборона тероризування населення за МГП

*Ми матимемо час побути людьми
коли станемо переможцями -
М.-Ж. Еро-де-Сешель (1793)*¹⁵

В часи збройного конфлікту, повсюдних відчаю, жаху та болю, в сторін конфлікту доволі високою є спокуса досягти перемоги будь-якою ціною, в тому числі шляхом застосування найбезчесніших методів війни, зокрема триманні цивільного населення у страху, наприклад, з метою придушення будь-якої протидії, а також задля спонукання протилежної сторони конфлікту йти на певні поступки.

¹⁴ P. C. Jessup (1956), *Transnational Law* (p.113), New Haven: Yale University Press.

Ibid.

¹⁵ M.-J. Héroult de Séchelles (1793). *Circulaire du Comité de salut public*. «À Carrier».

URL: [<https://www.histoire-en-citations.fr/indexation/terreur-terreur-terrorisme-fanatisme?page=1>].

МГП, як право у війні, забороняє навмисні напади на цивільних осіб або цивільні об'єкти, у тому числі шляхом невибіркового нападу; репресії; використання забороненої зброї (включаючи запальні, касетні боєприпаси або хімічну чи біологічну зброю), тобто таку, що може завдавати надмірних страждань; напади на культурні цінності, об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення (наприклад, постачання їжі та води), або роботи, що містять небезпечні сили (включаючи дамби, дамби та ядерні споруди); незаконні затримання, катування чи нелюдське поводження.¹⁶ Крім того, набір злочинів проти людяності застосовується одночасно під час збройного конфлікту для захисту цивільного населення від широкомасштабних або систематичних нападів, які можуть бути здійснені організованою недержавною групою.

На додаток до такого захисту цивільних осіб, МГП спеціально забороняє тероризування населення. Стаття 33(1) Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни забороняє колективні покарання, так само як і будь-які залякування чи терор, щодо осіб, що перебувають під контролем супротивної сторони. Як зазначає Б. Соул, це положення було відповіддю на масове залякування мирного населення на окупованих територіях під час Другої світової війни.¹⁷

Крім того, усі цивільні особи в міжнародному збройному конфлікті, включаючи тих, хто не перебуває під контролем супротивної сторони, захищені статтею 51(2) Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року, яка забороняє «акти або погрози насильства, основною метою яких є поширення терору серед цивільного населення». Ті самі дії заборонені в неміжнародних збройних конфліктах статтею 13(2) Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру, від 8 червня 1977 року. Обидва положення є частиною ширших заборон на

¹⁶ Женевські конвенції; Додатковий протокол (I); Додатковий протокол (II). Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 1954.

¹⁷ B. Saul, D. Akande (2020). *Terrorism, Counter-Terrorism, and International Humanitarian Law*. In D. Akande, B. Saul, *The Oxford Guide to International Humanitarian Law* (p. 480). Oxford University Press.

напади на цивільних осіб. Окрім того, стаття 4(2)(d) Додаткового протоколу II додатково забороняє «*акти тероризму*» в неміжнародних збройних конфліктах.

МГП також забороняє захоплення заручників у міжнародних та неміжнародних збройних конфліктах, але лише захоплення заручників у міжнародному конфлікті зобов'язує держави видавати або притягувати до відповідальності осіб, винних у вчиненні цього злочину.¹⁸

Жодних подібних зобов'язань не виникає в неміжнародних збройних конфліктах, чи то з загальної статті 3 чотирьох Женевських конвенцій 1949 року чи Додаткового протоколу II, оскільки жоден із цих договорів не визнає захоплення заручників «серйозним порушенням» - воєнним, який підлягає екстрадиції або судовому переслідуванню, незважаючи на те, що захоплення заручників у неміжнародних збройних конфліктах є воєнним злочином відповідно до звичаєвого МГП та Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Своє глибоке тлумачення ці норми знайшли, зокрема, в практиці міжнародних кримінальних трибуналів.

Так, МТКЮ, при розгляді справи Галіча (2003) став першим міжнародним трибуналом, який визнав «злочин терору порушенням законів чи звичаїв війни», на підставі порушення статті 51(2) Додаткового протоколу I. В цьому рішенні зазначались, наступні елементи злочину:

1. Насильницькі акти, спрямованих проти цивільного населення або окремих цивільних осіб, які не брали безпосередню участь у бойових діях, що спричинили смерть чи тяжкі тілесні ушкодження чи здоров'я цивільного населення.

2. Зловмисник умисно зробив об'єктом цих актів насильства цивільне населення або окремих цивільних осіб, які не брали безпосередню участь у бойових діях.

3. Вищевказане правопорушення було вчинено з основною метою поширення терору серед мирного населення.¹⁹

Так, зважаючи на фактичну сторону справи Галіча, воєнний злочин поширення терору був вчинений шляхом ведення кампанії з обстрілів цивільного населення в

¹⁸ Ibid.

¹⁹ ICTY, *Prosecutor v. Galić* (Trial Chamber Judgment and Opinion) ICTY-98-29-T, 05.12.2003, paras 65–66, 138; *Prosecutor v. Galić* (Appeals Chamber Judgment) IT-98-29-A, 30.11.2006, para 133.

обложеному місті Сараєво, у зв'язку з «цивільним характером діяльності, на яку були спрямовані напади, способом, яким були здійснені напади на цивільних осіб, а також часом та тривалістю нападів на цивільних осіб».²⁰ Так, напади відбувались під час похоронів, спрямовувались на машини швидкої допомоги та лікарні, школи, люди піддавались обстрілам під час пересування по місту та придбання товарів, тощо.²¹ Особливо піддавались обстрілам уразливі верстви населення, включаючи жінок, дітей та людей похилого віку, а втрати серед мирного населення оцінювались сотнями.²²

Разом з тим, хоч в цій ситуації МТКЮ застосовував норми Додаткового Протоколу I, спрямованого на захист жертв МЗК, він також постановив, що заборона поширення терору (тероризування населення) є *спеціальною заборонаю* в рамках загальної заборони МГП на напади на цивільних осіб, яка становить міжнародний звичай.²³ Крім того, МТКЮ сформулював концепцію індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення норми відповідно до міжнародного звичаєвого права, у тому числі в НМЗК.²⁴ До подібних висновків МТКЮ також приходив при розгляді справ Мілошевича (2007),²⁵ Караджича²⁶ та Младіча,²⁷ яких визнали відповідальними за причетність до скоєння злочину поширення терору під час облоги Сараєво, зокрема обстрілу цивільного населення, у тому числі шляхом використання неточних і невибіркових модифікованих авіабомб.

Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне виявив, що терористичний акт включає в себе незаконні вбивства, зґвалтування, сексуальне насильство та примусові шлюби, фізичне насильство, викрадення, поневолення та примусову працю, погрози, а також пограбування та спалення майна. При цьому, *ознаки наміру поширювати терор* включали: відсутність військової чи іншої законної мети; жорстокість (наприклад, насильницькі дії, що призводили до каліцтв, ампутації органів); правову захищеність місць нападів (наприклад, громадські місця, житлові будинки і школи); масові напади

²⁰ ICTY, *Prosecutor v. Galić* (Trial Chamber Judgment and Opinion) ICTY-98-29-T, 05.12.2003, paras 65–66, 138; *Prosecutor v. Galić* (Appeals Chamber Judgment) IT-98-29-A from 30.11.2006, paras 592, 596–597.

²¹ ICTY, *Prosecutor v. Galić* (Appeals Chamber Judgment) IT-98-29-A from 30.11.2006, para 593.

²² Ibid, para. 584, 591, 593.

²³ ICTY, *Prosecutor v. Galić* (Appeals Chamber Judgment) IT-98-29-A from 30.11.2006, paras. 87-90.

²⁴ ICTY, *Prosecutor v. Galić* (Appeals Chamber Judgment) IT-98-29-A from 30.11.2006, paras. 91-98.

²⁵ ICTY, *Prosecutor v. Milošević* (ICTY Trial Chamber Judgment) IT-98-29/1-T from 12.12.2007.

²⁶ ICTY, *Prosecutor v. Karadžić* (ICTY Trial Chamber Judgment) IT-95-5/18-T from 24.03.2016, paras. 4632–4634.

²⁷ ICTY, *Prosecutor v. Mladić* (ICTY Trial Chamber Judgment) IT-09-92-T from 22.11.2017, para 4921.

з метою примусу до покори; масштабні знищення майна, непропорційні наслідкам бойових дій; орієнтація на державних службовців або співробітників органів місцевого самоврядування або державних органів; публічні демонстраційні вбивства з метою залякування інших; покарання цивільних осіб в якості «попередження» щодо заборони підтримки протилежної сторони конфлікту.²⁸

Що стосується заборони вчинення актів тероризму, передбаченій п. е ст. 4 Додаткового протоколу II, застосовуваного в НМЗК, відповідно до параграфу 4538 коментаря МКЧХ від 1987 року, вона заснована на положеннях ст. 33 Женевської конвенції IV.²⁹ Окрім того, як зазначається, заборона актів тероризму, охоплює не лише дії, спрямовані проти цивільного населення, але й дії, спрямовані проти об'єктів, які можуть призвести до жертв, як супутньої шкоди.³⁰ При цьому слід відрізнити заборону вчинення актів тероризму від заборони погроз вчинення таких дій, передбаченій ст. 13 цього протоколу, що становить окремий підвид тероризму.³¹

В Римському статуті МКС прямо не передбачена юрисдикція цього органу над воєнним злочином тероризування населення.³² Втім, відповідно до позиції, сформованої МТКЮ, такі дії можна розглядати як специфічні випадки порушення загальної заборони нападів на цивільних осіб, що є серйозним порушення МГП відповідно до ст. 85 Додаткового протоколу I, а також воєнним злочином відповідно до Римського статуту. Крім того, Додатковий протокол II забороняє акти тероризму в НМЗК.

Відтак, можна прийти до висновку, що заборону тероризування населення (поширення терору), зокрема як метода ведення війни, можна вважати різновидом загальної заборони нападів на цивільне населення. Така заборона, відповідно до усталеної практики, є частиною звичаєвого МГП. Певною її особливістю можна

²⁸ SCSL, *Prosecutor v. Sesay* (SCSL Trial Chamber Judgment) SCSL-04-15-T, 02.03.2009, paras 1032–1036, 1124–1130, 1347–1352, 1357, 1361, 1491, 1596–1604.

²⁹ ICRC. Commentary of 1987. Fundamental guarantees. p. 1368, para. 4538

URL: [https://ihl-

databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=5CBB47A6753A2B77C12563CD0043A10B]

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Ст. 13. Римський статут міжнародного кримінального суду від 16.01.2002.

URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#top].

вважати особливий умисел – прагнення створити атмосферу страху та жаху, яка, тим не менш, цілком може узгоджуватись з практикою ведення умисних невивіркових обстрілів в населених місцях. Окрім того, оскільки ця заборона впливає не лише з договірних норм, але й норм звичаєвого права, це зумовлює її обов’язковість для всіх сторін, як в МЗК, так і в НМЗК.

1.2. Правові засади регулювання протидії злочину тероризму в міжнародному праві

Наразі, попри численні міжнародні угоди, в міжнародному співтоваристві не існує загальноприйнятого і єдиного визначення тероризму. Разом з тим, його етимологія (лат. *terror* - жах), може вказувати на його сутність. Видається, що тероризмом можуть вважатись насильницькі дії, спрямовані на залякування населення з метою привернення суспільної уваги та досягнення певної вигоди зловмисниками. Відсутність єдиного визначення може бути пов’язана з тим, що такі діяння найчастіше намагаються виразити через різні форми об’єктивної сторони цього злочину, підтвердженням чому може слугувати фрагментарність міжнародної правової бази з його протидії в залежності від форм, яких він набуває.

Так, в контексті міжнародних договорів, спрямованих в різній мірі на протидію тероризму на міжнародному та регіональному рівнях можна виділити Женевську Конвенцію з протидії тероризму від 1937 р., Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 1970 р., Вашингтонську Конвенцію про запобігання і покарання актів тероризму від 1971 р., Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 1971 р., Конвенцію про запобігання та покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом, включаючи дипломатичних агентів від 1973 р., Європейську Конвенцію про припинення тероризму від 1977 р., Європейську конвенцію про контроль за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами від 28 червня 1978 р., Нью-Йоркську Конвенцію про боротьбу із захопленням заручників від 1979 р., Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу від 3 березня 1980 р.,

Конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом від 1997 р., Конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму від 1999 р., Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 2000 р., Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 2001 р., Шанхайську конвенцію про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом від 2001 р., Конвенцію РЄ про відмивання, виявлення, вилучення, конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму від 3 травня 2005 р., тощо. Серед міжнародних структур, функціонал яких пов'язаний з протидією тероризму можна виділити Міжнародну організацію кримінальної поліції (Інтерпол), Європейське поліцейське відомство (Європол).

Відтак, необхідно звернути увагу на те, що міжнародне антитерористичне законодавство складається з різних галузевих договорів, спрямованих на протидію злочину тероризму, що обмежуються транскордонними правопорушеннями і, відтак, виключають ситуації виключно національного насильства.³³ Як наслідок, до насильства, скоєного в рамках терористичних атак в збройних конфліктах, можуть застосовуватись і галузеві договори з протидії тероризму, і МГП, і, як і в будь-який час, міжнародне право прав людини. Відповіддю на такі злочини може бути і національне право, і міжнародне кримінальне право, включаючи його транснаціональний рівень.

Що стосується застосування цих договорів до ситуацій збройних конфліктів, у галузевих договорах міжнародного антитерористичного законодавства визначено різні способу їх співзастосування з МГП та різні типи відсильних норм. Разом з тим, переважно, але не виключно, міжнародне антитерористичне законодавство перш за все спрямоване на протидію тероризму в мирний час.

³³Наприклад, ст. 4. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 10.03.1988. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_220]; ст. 14, Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, від 17.12.1979. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087#Text]; ст. 3. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14.09.2005 URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68#Text]; ст. 3. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 19.12.1999. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518]; Ст. 3. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15.12.1997. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text].

Так, варто погодитись з Б. Соулом, який зазначає, що положення конвенцій, що стосуються безпеки цивільної авіації, зокрема тих, що виключають зі сфери своєї дії військову авіацію, слід розуміти так, що вони не використовуються щодо правомірних воєнних дій під час збройних конфліктів.³⁴ Разом з тим, заборона умисного ураження цивільних цілей становить злочин за обидвома режимами: як за МГП, так і за режимом протидії тероризму. Те саме стосується Конвенції щодо безпечного судноплавства.³⁵

Далі, як зазначається в ст. 12 Міжнародної конвенції про боротьбу із захопленням заручників, тією мірою, якою Женевські конвенції 1949 року про захист жертв війни або Додаткові протоколи до цих Конвенцій застосовні до будь-якого конкретного акту захоплення заручників, і тією мірою, якою держави-сторони цієї Конвенції зобов'язані згідно з вищезазначеними Конвенціями переслідувати в кримінальному порядку або видати особу, яка захопила заручників, ця Конвенція не застосовується до акту захоплення заручників, вчиненого під час збройних конфліктів, як вони визначені, зокрема, в Женевських конвенціях 1949 року та Протоколах до них.³⁶ З цього положення можна було б зробити висновок, що ця конвенція не застосовується у випадках захоплення заручників як в міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктах, оскільки вона містить посилання на повний текст Женевських Конвенцій та всі протоколи, тобто і на спільну ст. 3, і на Додатковий протокол (II), застосовуваний до НМЗК. Тим не менш, у зв'язку з тим, що захоплення заручників лише в МЗК тягне за собою зобов'язання *aut dedere aut judicare* (видати або переслідувати), ця конвенція фактично не застосовується в МЗК, але у той же час застосовується до захоплення заручників в НМЗК. Так, у зв'язку з відсутністю відповідного зобов'язання з видачі або переслідування в НМЗК, попри

³⁴ J. Pejic (2012). Armed conflict and Terrorism. Counter –terrorism and The Rule of Law Framework. In A. M. Salinas de Frias, K. Samuel, N. D. White, *Counter-Terrorism: International Law and Practice* (p.1120) Oxford University Press; ст. 3. Конвенція про боротьбу з актами незаконного захоплення літаків від 16.12.1970. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167#Text];

ст. 4. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 10.03.1988. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_220].

³⁵ ст. 1, ст. 2. ст. 4. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 10.03.1988. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_220].

³⁶ Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, від 17.12.1979. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087#Text].

наявність звичаєвої заборони на вчинення таких дій, та їх криміналізації в Римському статуті МКС, ця конвенція слугує корисним процесуальним інструментом для притягнення до відповідальності за вчинення дій, заборонених за МГП.³⁷ Таким чином, загалом, в згаданій Конвенції МГП має пріоритет як *lex specialis*.

Разом з тим, деякі конвенції містять положення, застосовність яких до ситуацій збройних конфліктів неможливо тлумачити однозначно. Прикладом може слугувати Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 1997 р., яка в ч. 2 ст. 19 містить положення, відповідно до якого «дії збройних сил під час збройного конфлікту, як ці терміни тлумачаться в міжнародному гуманітарному праві, які регулюються цим правом, не регулюються цією Конвенцією, як не регулюються нею і дії, вчинені збройними силами держави з метою виконання їхніх офіційних функцій, оскільки вони регулюються іншими нормами міжнародного права».³⁸ В цьому контексті дії «збройних сил» було б доцільно розглядати в тому числі як дії недержавних агентів в НМЗК, оскільки вираз «збройні сили» міститься також і в спільній ст. 3 Женевських конвенцій від 1949 року, застосовних до НМЗК.³⁹ Разом з тим, на думку науковців, згадана конвенція застосовується до ситуації окупації, навіть у випадку паралельного існування МЗК та НМЗК.⁴⁰ Це пояснюється тим, що ситуація окупації не дорівнює діям збройних сил та має специфічне регулювання.⁴¹ Разом з тим, ця конвенція забороняє терористичні атаки як на цивільні, так і на військові об'єкти, як в мирний, так і у воєнний час. Виняток становлять лише дії недержавних збройних груп проти державних збройних сил.⁴²

³⁷ B. Saul, D. Akande (2020). Terrorism, Counter-Terrorism, and International Humanitarian Law. In D. Akande. B. Saul, *The Oxford Guide to International Humanitarian Law* (p. 480). Oxford University Press.

³⁸ Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15.12.1997.

URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text]

³⁹ Ibid.

⁴⁰ D. O. Donnell (2006). *International Treaties against Terrorism and the Use of Terrorism during Armed Conflict and by Armed Forces*. International Review of the Red Cross, Vol. 88, № 864, p. 868.

URL: [https://www.corteidh.or.cr/tablas/a21937.pdf].

B. Saul, D. Akande (2020). Terrorism, Counter-Terrorism, and International Humanitarian Law. In D. Akande. B. Saul, *The Oxford Guide to International Humanitarian Law* (p. 480). Oxford University Press.

⁴¹ B. Saul, D. Akande (2020). Terrorism, Counter-Terrorism, and International Humanitarian Law. In D. Akande. B. Saul, *The Oxford Guide to International Humanitarian Law* (p. 480). Oxford University Press.

⁴² D. O. Donnell (2006). *International Treaties against Terrorism and the Use of Terrorism during Armed Conflict and by Armed Forces*. International Review of the Red Cross, Vol. 88, № 864, p. 868.

URL: [https://www.corteidh.or.cr/tablas/a21937.pdf]

Видається, що цікавий підхід було обрано в Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 1999 р., в якій не заперечується її можливість застосування під час збройного конфлікту.⁴³ Більше того, оскільки фінансування тероризму не є забороненим за МГП, а конвенція не стосується правомірних атак в розумінні МГП, вона слугує таким собі доповненням в частині протидії (фінансуванні) терористичним атакам навіть під час збройного конфлікту.⁴⁴

Підсумовуючи, можна зазначити, що «антитерористичні конвенції» містять положення про різну взаємодію з МГП. Так, деякі з них прямо передбачають, що вони не застосовуються в збройних конфліктах; зі сфери застосування інших виключені правомірні воєнні дії, однак вони паралельно з МГП забороняють напади на цивільні об'єкти; інші передбачають, що вони можуть застосовуватись під час деяких режимів МГП – наприклад, окупації, в третіх не заперечується можливість їх застосування під час збройного конфлікту, і, більше того, вони можуть слугувати додатковим механізмом для притягнення до відповідальності винних у злочинах терористичного характеру, скоєних під час збройного конфлікту.

Підбиваючи підсумки, можна зробити наступні висновки в цьому розділі:

1. Міжнародне кримінальне право є багатовимірним, та криміналізує як найтяжчі злочини «проти всіх», до яких належать зокрема і воєнні злочини, так і «транснаціональні злочини», заборона яких міститься в договорах, спрямованих на протидію таким злочинам перш за все через національне законодавство.
2. МГП містить заборону тероризування населення, яка є специфічним видом заборони нападу на цивільні об'єкти, та характеризується метою з поширення атмосфери «жаху» серед цивільних осіб. Тероризування населення є серйозним порушенням в МЗК, акти тероризму забороняються в НМЗК, крім того, така заборона міститься в звичайовому МГП. До терористичних атак

⁴³ П.б ч. 1 ст. 2. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 19.12.1999.
URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518].

⁴⁴ Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15.12.1997.
URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text].
Ibid.

можуть відноситись умисні невибіркові напади, що можуть призвести до надмірних жертв.

3. Міжнародне антитерористичне законодавство, що за своєю сутністю орієнтоване на мирний час, складається з численних регіональних та міжнародних договорів, в яких не існує єдиного підходу щодо взаємодії з МГП. Найчастіше міжнародні антитерористичні договори виключають зі сфери застосування правовірні воєнні дії, і, у зв'язку з криміналізацією терористичних актів і в часи збройного конфлікту, слугують додатковою процедурною гарантією для притягнення винних осіб до відповідальності, а також за суспільно-небезпечні діяння, прямо не заборонені МГП, однак дотичні до терористичних дій.

РОЗДІЛ II. ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ В НЕМІЖНАРОДНОМУ ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ

Як попередньо зазначалось в підрозділі I.1, МГП прямо передбачає заборону вчинення терористичних актів в НМЗК. При цьому, таке зобов'язання стосується як державних сил, так і недержавних агентів. Разом з тим, як доречно зазначає А. Клепхем, було б доволі просто встановити презумпцію, що більшість порушень у збройних конфліктах здійснюють «беззаконні» недержавні суб'єкти. Втім, це твердження може підпадати під сумнів, оскільки, поведінка недержавних суб'єктів кожній конкретній ситуації різниться: в деяких конфліктах вони скоюють менше порушень ніж державні сили, деякі недержавні актори є значно гіршими за інших.⁴⁵ Відтак, можливі проблеми поширеної серед держав практики з визнання недержавних акторів терористичними організаціями розглядаються в підрозділі II.1. Разом з тим, держава повсякчас несе зобов'язання за міжнародним правом прав людини, зокрема при проведенні антитерористичних операцій, які часто за сутністю є боротьбою з недержавними збройними групами та сягають рівня НМЗК. Практика застосування МГП та права прав людини в контексті проведення державою антитерористичних операцій аналізується в розділі II. 2.

II.1. Проблематика «традиції» визнання недержавних акторів в неміжнародних збройних конфліктах терористичними організаціями

Відповідно до міжнародного гуманітарного права, існує розподіл між міжнародним збройним конфліктом, початок якого визначається за «першим пострілом» між державами, та неміжнародним збройним конфліктом, існування якого слід виводити за певними критеріями, та який варто відрізняти від ситуації внутрішніх масових заворушень. Так, існуюча практика міжнародних судів, зокрема практика МТКЮ, свідчить про те, що поріг НМЗК досягається завжди, коли ситуація може бути визначена як «продовжуване тривалий час збройне насильство». Цю умову

⁴⁵ A. Clapham (2014). Focusing on Armed Non-State Actors. In A. Clapham. P. Gaeta, *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. (p. 50) Oxford Handbooks Online, p. 2.

слід оцінити відповідно до двох основних критеріїв: а) напруженістю насильства і б) організованістю сторін.⁴⁶

Відтак, деякі збройні угруповання, можуть мати такий ступінь організованості, а боротьба з ними бути такою інтенсивною, що конфлікт з ними може сягати рівня неміжнародного збройного конфлікту. Так, традиційною формою НМЗК є боротьба, що ведеться між урядом та однією чи кількома організованими збройними групами. Як зазначається, такі збройні групи часто називаються «повстанцями», «сепаратистами» або, в наш час, найчастіше «терористами», або між самими такими групами на території однієї держави.⁴⁷ За останнє десятиліття також мали місце численні ситуації, які можна класифікувати як НМЗК, в яких недержавну сторону також називали «терористичною», зокрема з політичних мотивів.⁴⁸ Дуже часто такі угруповання визнаються терористичними міжнародною спільнотою. Як приклад можна навести Аль-Каїду або Ісламську державу.

Включення поняття «неміжнародний збройний конфлікт» до спільної статті 3 ЖК, 1949 р. стало значною віхою в розвитку і кодифікації МГП. З цього моменту організовані збройні групи стали вважатися «сторонами» в збройному конфлікті зі своїми власними обов'язками відповідно до міжнародного права незалежно від будь-якого формального визнання стану війни з державою, якій вони протистоять.

Як зазначається в науковій літературі, одним із найскладніших юридичних рішень, які має прийняти політичне і військове керівництво, є факт визнання, що ситуація на території держави зі звичайних внутрішніх заворушень і напруги перетворилась в збройний конфлікт, до якого застосовується МГП – таким чином, держава втрачає монополію на застосування сили і визнає озброєну групу, що протистоїть інтересам держави, воюючою стороною.⁴⁹ Окрім того, держави часто стурбовані тим, що визнання існування збройного конфлікту на їхній території

⁴⁶ ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, para 70. IT-94-1-A, 2 October 1995, TPIY, para. 70.

ICTY, *The Prosecutor v. Ramush Haradinaj et al.*, Trial Chamber I (Judgment), Case No. IT-04-84-T, 3 April 2008, para. 94

⁴⁷ J. Pejic (2012). *Armed conflict and Terrorism. Counter –terrorism and The Rule of Law Framework*. In A. M. Salinas de Frias, K. Samuel, N. D. White, *Counter-Terrorism: International Law and Practice* (p.1120) Oxford University Press.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ A. J. Carswell (2009). *Classifying the conflict: a soldier's dilemma*. *International Review of the Red Cross*. Vol. 91, № 873, p. 150

URL: [<https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-873-7.pdf>].

«узаконить» недержавні збройні угрупованням. Загальним результатом є заперечення того, що групи, названі «терористичними», можуть бути стороною НМЗК у розумінні МЗК. Саме цим може пояснюватись те, що сам факт участі недержавних формувань у збройному конфлікті часто позначається як тероризм.

Втім, основною причиною важливості встановлення межі між актами тероризму та іншими дій учасників неміжнародного збройного конфлікту, є те, що з юридичної точки зору збройний конфлікт — це ситуація, в якій певні акти насильства вважаються законними (наприклад, напад на збройні об'єкти), а інші — незаконними, тоді як будь-який акт насильства, позначений як «терористичний», завжди є незаконним.

Як попередньо зазначалось, МГП забороняє як конкретні акти тероризму, скоєні під час збройного конфлікту, так і, як воєнні злочини, низку інших актів насильства проти цивільних осіб або цивільних об'єктів. Однак, якщо держава позначає такі дії як «терористичні» відповідно до міжнародного чи внутрішнього законодавства, це фактично дублює їх криміналізацію.

Крім того, позначення дій, які є законними відповідно до МГП, «терористичними», імовірно, може призводити до невиконання положень статті 6(5) Додаткового протоколу II, метою якої є надання якнайширшої амністії особам, які брали участь у бойових діях, але не вчинили серйозних правопорушень. Таким чином, перспектива амністії зменшується там, де навіть законні акти війни кваліфікуються як акти тероризму.

Окрім того, це може впливати на те, що будь-яка підтримка та надання допомоги (в тому числі гуманітарної) терористичними організаціями, на практиці можуть призвести до криміналізації гуманітарної діяльності.

Разом з тим, загальновизнаним є те, що недержавні актори мають власні зобов'язання за міжнародним гуманітарним правом.⁵⁰ Наприклад, у 2004 році Апеляційна палата Спеціального суду Сьєрра-Леоне просто постановила, що: «добре

⁵⁰ A. Clapham (2014). Focusing on Armed Non-State Actors. In A. Clapham, P. Gaeta, *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. (p. 50) Oxford Handbooks Online, p. 766;

J.K. Kleffner (2011). The Applicability of International Humanitarian Law to Organized Armed Groups. *International Review of the Red Cross*. Vol. 93 № 882 p.443 URL: [<https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-882-kleffner.pdf>]

врегульовано, що всі сторони збройного конфлікту, будь то держави чи недержавні суб'єкти, зв'язані міжнародним гуманітарним правом, навіть якщо лише держави можуть бути сторонами міжнародних договорів.⁵¹

Трапляється, що збройні формування не визнають своїх зобов'язань у збройному конфлікті, однак навіть ці групи можуть мати свої уявлення щодо необхідних засад людяності та правил ведення війни. Прикладом може слугувати кодекс бойовиків «Талібану» під назвою Лайха, що базується на нормах ісламу.⁵² Цим кодексом, зокрема встановлюються правила поводження з військовополоненими, певні обмеження на вчинення атак смертниками, положення, спрямовані на уникнення жертв серед цивільного населення, загальні засади недопущення дискримінації щодо цивільного населення, а також деклароване прагнення *«вигравати битви за серця та уми місцевого цивільного населення»*.⁵³ Таким чином, навіть запеклі противники загальновизнаного правового регулювання, мають певні правила ведення війни, та, в ідеалі, не лишають цивільне населення у правовому вакуумі.

Як доречно зазначає Є. Педжік, до переговорів щодо припинення НМЗК та встановлення миру, залучаються не лише лідери збройних угруповань, натомість процес примирення стосується всього суспільства. Так, НМЗК зазвичай тягне за собою «крайню поляризацію» серед населення в цілому, сегменти якого політично підтримують ту чи іншу сторону, поки тривають бойові дії. При цьому, необхідність знаття терористичного ярлика з метою подальшого примирення в суспільстві може створювати перешкоди та супротив населення як на місцевих рівнях, так і нації в цілому. Перед державою також може стояти складне завдання зі знаходження пояснень чому «терористи» більше не є «терористами».⁵⁴ Як радить науковиця, проблеми слід уникати для початку, *«застосовуючи юридичні, замість емоційних*

⁵¹ SCSL.Prosecutor v. Sam Hinga Norman (SCSL-2004-14-AR72(E)). Decision on Preliminary Motion Based on Lack of Jurisdiction (Child Recruitment), Decision of 31.05.2004, para. 22.

⁵² M. Munir (2011). The Layha for the Mujahideen: an analysis of the code of conduct for the Taliban fighters under Islamic law. Vol. 93 № 882 p.101-102. URL: [https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-881-munir.pdf]

⁵³ J. Pejic (2012). Armed conflict and Terrorism. Counter-terrorism and The Rule of Law Framework. In A. M. Salinas de Frias, K. Samuel, N. D. White, *Counter-Terrorism: International Law and Practice* (p.1120) Oxford University Press.

⁵⁴ Ibid.

*характеристик політичних опонентів, незалежно від того, наскільки неприйнятними можуть бути деякі з їхніх практик».*⁵⁵

Підбиваючи підсумки, можна зазначити, що НМЗК існує незалежно від визнання чи невизнання його існування державою. Крім того, недержавні агенти несуть зобов'язання за МГП незалежно від того, чи вони визнають себе зобов'язаними ними, оскільки виконання звичаєвих норм МГП є обов'язковим для всіх. Часто держави звинувачують у всіх порушеннях під час збройних конфліктів «беззаконні» недержавні сили, а також оголошують такі збройні утворення «терористичними організаціями». Це може мати негативні наслідки на дотримання такими угрупованнями норм МГП, оскільки будь-який їхній акт, навіть правомірний за МГП, вважається незаконним за національним правом, що зменшує їхнє прагнення дотримуватись міжнародно-правових зобов'язань. Крім того, охарактеризування всіх учасників недержавних збройних угруповань «терористами» створює перешкоди для взаємодії з ними в гуманітарних цілях, подальшої амністії осіб, непричетних до скоєння тяжких злочинів, та національного примирення після завершення конфлікту.

II. 2. Правомірність антитерористичних операцій та застосування МГП:

Практика ЄСПЛ

Як попередньо зазначалось в підрозділі II.1., міжнародне право не встановлює обов'язку з визнання існування неміжнародного збройного конфлікту – його положення щодо мінімального захисту всіх учасників конфлікту повинно діяти повсякчас.

Разом з тим, загальновизнано, що міжнародне право прав людини застосовується завжди, незалежно від миру чи війни.⁵⁶ Імовірність порушення права на життя значно зростає під час збройних конфліктів та антитерористичних операцій. Як загальновизнано, існує природний зв'язок між збройним конфліктом і тероризмом: обидва передбачають акти насильства, зокрема, з боку недержавних збройних

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ W. Schabas (2015). Commentary on the European Convention of Human Rights, 1st edition, Oxford University Press, p. 117; N. Lubell (2012). Human rights obligations in military occupation. International review of the Red Cross, Vol. 94. № 885, p. 318.

суб'єктів. Більше того, такі дії з боку недержавних збройних суб'єктів часто називають актами тероризму, і до таких ситуацій застосовується міжнародне гуманітарне право.⁵⁷ ЄСПЛ у своїй практиці безпосередньо застосував право прав людини в поєднанні з МГП в якості *lex specialis* до ведення бойових дій у збройних конфліктах, зокрема, у справі Кіпр проти Туреччини⁵⁸ та у справах про війну в Чечні.⁵⁹ Водночас ЄСПЛ враховує норми МГП, тлумачить і застосовує їх як основу для своїх висновків.⁶⁰

Через міжнародно-правову заборону війни більшість збройних конфліктів між двома державами маскуються під внутрішні конфлікти.⁶¹ У справі Тадича, на яку посиляється ЄСПЛ,⁶² було визначено, що дихотомія між міжнародним та неміжнародним збройним конфліктом «повинна поступово втрачати свою вагу» і що до всіх колізій має застосовуватися один корпус права.⁶³ Наприклад, під час Другої чеченської війни, Комісія ООН з прав людини, Рада Європи та Amnesty International наполягали на дотриманні норм МГП і прав людини. ЄСПЛ заявив, що гарантії, передбачені Конвенцією, продовжують застосовуватися, хоча і тлумачаться на фоні положень МГП.⁶⁴ Оскільки втручання у право на життя цивільних осіб заборонено однаково як МГП, так і ЄКПЛ, ЄСПЛ розробив особливий підхід щодо правил, які застосовуються для найкращого захисту прав.⁶⁵

З огляду на те, що характерним прикладом для співвідношення застосування МГП в контексті права прав людини, є право на життя, видається доцільним дослідити практику ЄСПЛ в цьому питанні.

⁵⁷ S. Krähenmann (2018). *The Interplay Between International Humanitarian Law, Terrorism and the "Foreign Terrorist Fighter"*, Cambridge University Press, p. 308-310; URL: [https://www.cambridge.org/core/journals/proceedings-of-the-asil-annual-meeting/article/interplay-between-international-humanitarian-law-terrorism-and-the-foreign-terrorist-fighter-regime/FF3944DC1A9CE0D5AAA09F1C078A32CE#].

⁵⁸ ECHR, *Cyprus v Turkey*, app no. 25781/94.

⁵⁹ ECHR, *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v Russia*, app. no 57947–49/00.

⁶⁰ ECHR, *Al-Jedda v the United Kingdom*, app. no. 27021/08, paras. 42–43, 107.

Korbely v Hungary, app. no. 9174/02, para.34.

⁶¹ UNGA Resolution 3314 (XXIX) (Definition of Aggression), 1974; ст. 4(2). Статут ООН.URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010]

⁶² ECHR, *Murtazaliyeva v Russia*, app. no. 36658/05, para.7 (d); *Jaloud v the Netherlands*, app. no. 47708/08, para. 98.

⁶³ ICTY, *Prosecutor v. Tadić*, 02.10.1995.Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, para. 97.

⁶⁴ ECHR, *Hassan v the United Kingdom*, app. no. 29750/09, para. 104.

L. Hill-Cawthorne (2014), *The Grand Chamber Judgment in Hassan v the United Kingdom*, Blog of the European Journal of International Law.

Так, право на життя за ЄКПЛ встановлює обов'язок утримуватися від позбавлення життя та ефективно розслідувати злочин. Як випливає зі ст. 2 ніхто не може бути умисно позбавлений життя.⁶⁶ Більше того, у ситуаціях, коли жертви випадково вижили, саме по собі застосування сили також може бути визнано порушенням права на життя.⁶⁷

Якщо згідно з Конвенцією вчинення смерті щодо правопорушника повинно розглядатися як крайній засіб,⁶⁸ а практика ЄСПЛ показує, що таке застосування сили може бути виправданим лише тоді, коли альтернативи немає,⁶⁹ то згідно з МГП застосування сили проти законних цілей дозволяється.⁷⁰ Пунктом 2 ст. 2 містить вичерпний перелік ситуацій, коли застосування сили може бути виправданим.⁷¹ Відтак, це положення слід тлумачити відповідно до міжнародного права, враховуючи норми міжнародного гуманітарного права.⁷²

Так, в контексті «законності мети», у справі Варнава та інші проти Туреччини ЄСПЛ постановив, що ст.2 слід тлумачити відповідно до стандартів міжнародного гуманітарного права.⁷³ Більше того, у Консультативному висновку щодо юридичних наслідків будівництва стіни на окупованій палестинській території,⁷⁴ на який ЄСПЛ посилалися у справі «Хасан проти Сполученого Королівства», Міжнародний Суд Справедливості ООН зазначив, що під час збройного конфлікту міжнародне гуманітарне право застосовується як *lex specialis*.⁷⁵ Отже, основний стандарт тлумачення більш конкретної норми повинен утворювати гармонію між двома корпусами права.⁷⁶ Відповідно до підходу Міжамериканської комісії з прав людини,

⁶⁶ ст. 2. ЄКПЛ від 04.11.1950. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text].

⁶⁷ Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe, 2021, p.6. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf].

ECHR, *Alkin v Turkey*, app. no. 75588/01, para. 29, *Fergec v Croatia*, app. no. 68516/14, paras. 21-24.

⁶⁸ ECHR, *McCann and Others v the United Kingdom*, app. no. 18984/91, paras. 210-214.

⁶⁹ ECHR, *Kerimova v Russia*, app. nos. 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 and 5684/05, para. 248.

⁷⁰ ICRC. Report on International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts, supra, note 6, pp. 18-19.

⁷¹ ст. 2. ЄКПЛ від 04.11.1950. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text].

⁷² ст. 31 (с). Віденська конвенція про право міжнародних договорів, від 23.05.1969

URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text].

⁷³ ECHR, *Varnava and others v Turkey*, app. nos. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90 and 16072/90, para. 185.

⁷⁴ ICJ, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 09.07.2004, para. 106.

⁷⁵ ECHR, *Hassan v the United Kingdom*, app. no. 29750/09, para. 36.

⁷⁶ Kroes (2014), A comparison between the approach of the European Court of Human rights to the role of human rights in an armed conflict and the *lex specialis* approach p.45, Amsterdam Graduate School of Law, University of Amsterdam., p. 8.

сформульованого у справі Корд та інші проти Сполучених Штатів,⁷⁷ на яку посиляється ЄСПЛ,⁷⁸ тест для оцінки права може відрізнятися від того, який застосовується в мирний час. Стандарт необхідно віднести до *lex specialis*, оскільки стандарти МГП «надають чинності нормативному стандарту, який найкраще захищає права осіб».⁷⁹ До прикладу, у справі «Хассан проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ уже застосував інший стандарт до статті 5 ЄКПЛ у контексті міжнародного збройного конфлікту.⁸⁰ Більше того, ЄСПЛ уже постановив, що ненавмисні потрапляння в захищені об'єкти не є порушенням, якщо застосування сили було абсолютно необхідним відповідно до МГП, яке застосовується як *lex specialis*.⁸¹

На відміну від тесту на пропорційність ЄСПЛ,⁸² міжнародне гуманітарне право встановлює вимогу, що втрати, спричинені воєнними діями мають бути пропорційними отриманій військовій перевазі.⁸³ Така законна мета, а саме знищення ворога, не може впливати зі ст. 2(2) через обмежене тлумачення її положень.⁸⁴ Разом з тим, оскільки критерії, перераховані в пункті 2 статті 2, є занадто обмежувачими, під час міжнародного збройного конфлікту, ЄСПЛ застосовує їх більш більш гнучко.⁸⁵ Наприклад, у справах «Ісаєва проти Росії» та «Абакарова проти Росії», де було виявлено порушення права на життя, ЄСПЛ постановив, що дії держави були непропорційними поза воєнним часом.⁸⁶

Далі, у справі «Бензер та інші проти Туреччини» ЄСПЛ заявив, що невибіркове повітряне бомбардування цивільних осіб не може бути виправданим ні за пунктом 2 статті 2 Конвенції, ні за звичаєвими нормами МГП чи будь-яким із міжнародних договорів про застосування сили в збройні конфлікти.⁸⁷ Аналогічно у справі «Ісаєва проти Росії» ЄСПЛ постановив, що масове використання невибіркової зброї в

⁷⁷ IACHR, *Coard et al. v. United States*, Case No. 10.951, Report № 109/99 (1999), para. 42.

⁷⁸ ECHR, *Issa and others v Turkey*, app. no. 31821/96, para. 71.

⁷⁹ IACHR, *Coard et al. v. United States*, Case No. 10.951, Report № 109/99 (1999), para. 42.

⁸⁰ ECHR, *Hassan v the United Kingdom*, app. no. 29750/09, paras. 103-107.

⁸¹ ECHR, *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v Russia*, app. nos. 57947/00, 57948/00 and 57949/00, paras. 161, 169, 200.

⁸² ст. 2. ЄКПЛ від 04.11.1950. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text].

⁸³ ст. 51. Додатковий протокол (I) URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text].

⁸⁴ I. Park (2018). *The Right to Life in Armed Conflict*, Oxford Monographs in International Humanitarian & Criminal Law, p.24.

⁸⁵ Hampson, L., *Amicus Curiae* Brief (*Hassan v the United Kingdom*, app. no. 29750/09), para. 17 I. Park, *The Right to Life in Armed Conflict*, Oxford Monographs in International Humanitarian & Criminal Law, 2018, p. 25.

⁸⁶ ECHR, *Abakarova v Russia*, app. no. 16664/07, para. 87, *Isayeva v Russia*, app. no. 57950/00, para. 191.

⁸⁷ ECHR, *Benzer and others v Turkey*, app. no.23502/06, para. 1845.

цивільних місцях не може бути виправдано досягненням мети, передбаченої пунктом 2 статті 2⁸⁸. Отже, ЄСПЛ постановив, що масове вбивство цивільних осіб не може бути метою захисту від протиправного насильства. Основним критерієм виявлення масового вбивства є використання невибіркової зброї – зброї, яка не може бути спрямована на військову ціль або вплив якої не може бути обмежено, як того вимагає МГП.⁸⁹

Навіть якщо ЄСПЛ визнає, що напад переслідував законну мету, все одно застосування сили має бути абсолютно необхідним. Ст. 2 охоплює не лише умисне вбивство, а й ситуації, в яких дозволяється «застосувати силу», що може призвести до позбавлення життя як ненавмисного наслідку.⁹⁰ Застосування сили має бути не більше ніж «абсолютно необхідним» для досягнення однієї або кількох цілей, визначених підпунктами ст. 2.⁹¹ Цей стандарт є найвищим і найсуворішим рівнем для оцінки рівня необхідності.⁹² Окрім того, ЄСПЛ оцінює необхідність дій шляхом перевірки того, чи була сила строго пропорційною досягненню дозволених цілей.⁹³

Що цікаво, у своїй прецедентній практиці ЄСПЛ оцінює позбавлення життя якнайретельніше та перевіряє сувору пропорційність на основі планування, контролю та використаних засобів.⁹⁴ Відповідно до ст. 15, держава може відступити від ст. 2 лише у випадках «законних дій війни».⁹⁵ У виняткових обставинах, що стосуються, зокрема, збройних конфліктів, ЄСПЛ неявно оцінює «абсолютну необхідність» за допомогою відповідних норм МГП.⁹⁶ Такі правила не суперечать Конвенції, а доповнюють і є навіть більше точними у зв'язку зі своєю спеціальною природою.⁹⁷

⁸⁸ ECHR, *Isayeva v Russia*, app. no. 57950/00, para. 191.

⁸⁹ ICJ, *Legality of the threat or use of nuclear weapons*, Advisory Opinion (1996), para. 78.

⁹⁰ ECHR, *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v Russia*, app. nos. 57947/00, 57948/00 and 57949/00, para. 169.

⁹¹ ECHR, *Oğur v Turkey*, app. no. 21594/93, para. 78.

⁹² ECHR, *Handyside v the United Kingdom*, app. no. 5493/72, para. 48.

⁹³ ECHR, *McKerr v the United Kingdom*, app. no. 28883/95, para. 22.

Ramsahai and others v the Netherlands, app. no. 52391/99, para. 287.

⁹⁴ ECHR, *Güleç v Turkey*, app. no. 54/1997/838/1044, para. 71.

⁹⁵ ст. 15. ЄКПЛ від 04.11.1950. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text].

⁹⁶ S. Wallace (2019). *The Application of ECHR to Military Operations*, Cambridge University Press, pp. 78, 82.

L. Hill-Cawthorne (2014), *The Role of Necessity in International Humanitarian and Human Rights Law*; *Israel Law Review*; vol. 47, issue 2, p. 239.

⁹⁷ Ibid.

Так, ЄСПЛ використовує інший стандарт у міжнародних збройних конфліктах, де абсолютна необхідність має оцінюватися за принципом пропорційності МГП.⁹⁸

Разом з тим, у ситуації проведення «антитерористичних операцій», наприклад, у справах «Фіногенов та інші проти Росії», «Тагаєва та інші проти Росії» та «Хацієва та інші проти Росії» ЄСПЛ взяв до уваги застосування сили та випадкові втрати мирних жителів, але не смерть учасників недержавної збройної організації.⁹⁹ Таким чином, за виняткових обставин ЄСПЛ оцінює пропорційність через принципи міжнародного гуманітарного права,¹⁰⁰ де принцип розрізнення є еквівалентом використаних засобів,¹⁰¹ а принцип обережності відповідає наявності плану та контролю.¹⁰² Крім того, у справі «Фіногенов проти Росії» ЄСПЛ зазначив, що планування та проведення рятувальної операції можуть бути предметом посиленої перевірки з огляду на наступні додаткові фактори, серед яких, оцінка чи була операція спонтанною, чи мала влада час обмірковувати ситуацію та здійснити приготування, з врахуванням того, що чим більш передбачувана небезпека, тим більшим обов'язком є захист від неї.¹⁰³

План державних сил має передбачити процес нападу та передбачити можливості для цивільних осіб залишити місце проживання. Таким чином, відбувається імпліцитне врахування принципу МГП, відповідно до якого забороняється умисне завдання шкоди цивільному населенню як супутня шкода.¹⁰⁴ Крім того, при плануванні операції також має бути враховано розташування власних військ і військ противника.¹⁰⁵ Більше того, застосування сили державними агентами має плануватися та контролюватись, щоб звести до мінімуму смертельні випадки або випадкові втрати¹⁰⁶ життя шляхом врахування місця розташування цивільних осіб та їх евакуації.¹⁰⁷ Окрім того, ЄСПЛ аналізував невибірковий характер зброї у світлі

⁹⁸ ECHR, *Abakarova v Russia*, app. no. 16664/07, para. 87, *Isayeva v Russia*, app. no. 57950/00, para. 191.

⁹⁹ ECHR, *Finogenov and others v Russia*, app. nos. 18299/03 and 27311/03, paras. 232, 236, *Tagayeva and others v Russia*, app. no. 26562/07, paras. 589-590, *Khatsiyeva and others v Russia*, app. no. 5108/02, para. 138.

¹⁰⁰ S. Wallace (2019). *The Application of ECHR to Military Operations*, Cambridge University Press, p. 82.

¹⁰¹ ECHR, *Isayeva v Russia*, app. no. 57950/00, para. 191.

¹⁰² ECHR, *Esmukhambetov and Others v Russia*, app. no. 23445/03, para. 149.

¹⁰³ ECHR, *Finogenov and others v Russia*, app. nos. 18299/03 and 27311/03, para. 243.

¹⁰⁴ п. б. ч. 3.ст. 8. Додатковий протокол (I) URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text].

¹⁰⁵ ECHR, *Ergi v Turkey*, app. no. 66/1997/850/1057, para. 80.

¹⁰⁶ ECHR, *Bubbins v the United Kingdom*, app. no. 50196/99, para. 136.

¹⁰⁷ ECHR, *Kerimova and others v Russia*, app. nos. 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 and 5684/05, para. 252.

необхідності застосування принципу між цивільними та законною метою.¹⁰⁸ Крім того, у справі Кононов проти Латвії ЄСПЛ аналізував принцип розрізнення МГП і застосував його.¹⁰⁹ Оскільки принцип розрізнення, сформульований у справі «Прокурор проти Галіча»,¹¹⁰ на який посиляється ЄСПЛ,¹¹¹ категорично забороняє нападати на цивільних осіб,¹¹² сторони конфлікту також повинні відрізняти цивільних осіб від комбатантів і використовувати лише зброю, не заборонену міжнародними договорами.¹¹³

У справі «Ісаєва проти Росії», де ЄСПЛ визнав порушення ст. 2, мало місце створення перешкод для цивільного населення на шляху гуманітарного коридору, що заважали покинути місце нападу важкої та невибіркової зброї, такого як важкі авіаційні бомби та реактивні системи залпового вогню.¹¹⁴ Так ЄСПЛ аргументував, що використання такої зброї в населеному пункті без попередньої евакуації неможливе в демократичному суспільстві і що проведення плану та контролю продемонструвало відсутність належної турботи про життя мирного населення.¹¹⁵ Так само у справі «Ергі проти Туреччини» державні сили не вжили жодних запобіжних заходів, щоб зменшити можливість перехресного вогню в цивільних будівлях, тому ЄСПЛ аргументував, що Туреччина не дотримується вимоги щодо запобігання створення небезпеки для людей через неналежність планування операції.¹¹⁶

У справі «Тагаєва проти Росії», де загинуло понад 300 осіб, а сили держави знали про очікування терористичного акту,¹¹⁷ ЄСПЛ заявив, що відсутність належної відповідальності та координації у плануванні рятувальної операції сприяла порушенню ст. 2.¹¹⁸

У справі «Дамаєв проти Росії» ЄСПЛ дійшов висновку, що, незважаючи на існування законної мети захисту міста від повстанців, держава стверджувала, що у неї

¹⁰⁸ ECHR, *Tagayeva and others v Russia*, app. no. 26562/07, para. 603.

¹⁰⁹ ECHR, *Kononov v Latvia*, app. no. 36376/04, paras. 146, 153.

¹¹⁰ ICTY, *Prosecutor v Galić*, IT-98-29-A(2006), para. 130.

¹¹¹ ECHR, *Dokić v Bosnia and Herzegovina*, app. no. 6518/04, para. 60.

¹¹² ICTY, *Prosecutor v Galić*, IT-98-29-A(2006), para. 130.

¹¹³ ст. 51. Додатковий протокол (I) URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text].

¹¹⁴ ECHR, *Isayeva v Russia*, app. no. 57950/00, paras. 19, 42.

¹¹⁵ ECHR, *Isayeva v Russia*, app. no. 57950/00, para. 191.

¹¹⁶ ECHR, *Ergi v Turkey*, app. no. 66/1997/850/1057, para. 80, para. 565.

¹¹⁷ ECHR, *Tagayeva and others v. Russia*, app. no. 26562/07, para. 570.

¹¹⁸ Ibid, paras. 492,493.

немає інформації про цивільних осіб на цій території, тоді як застосування сили призвело до смерті 6 членів родини.¹¹⁹ Невиконання вимоги щодо оцінки потенційного ризику для цивільного населення призвело до відсутності планування та контролю.¹²⁰ У справі «Фіногенов проти Росії», де кількість заручників терористів становила 900, виняткова небезпека була більш ніж передбачуваною та передбачуваною.¹²¹ Так, ЄСПЛ зазначив, що держава повинна надавати якомога більше медичної допомоги залежно від кількості постраждалих, але держава не вжила жодних заходів для мінімізації ризику, тому порушила ст. 2.¹²²

Позитивне зобов'язання держави полягає в тому, щоб вибрати найменш можливий смертельний засіб.¹²³ За родом сили забороняється застосовувати запальну зброю, яка підпалює предмети або викликає опіки.¹²⁴ Застосування невибіркової зброї полягає у заподіянні випадкових втрат цивільного населення та поранення цивільного населення, що є надмірним по відношенню до очікуваної конкретної та безпосередньої військової переваги.¹²⁵

У своїй практиці ЄСПЛ засуджував невибіркове використання важкої зброї,¹²⁶ проводячи оцінку рівня насильства на основі реально завданої шкоди.¹²⁷ Наприклад, у справі Керімова та інші проти Росії Суд заявив, що держава повинна була розглянути можливість нападу на терористів, що ховаються в цивільних будівлях, із застосуванням іншого типу зброї, ніж авіаційні бомби.¹²⁸ Інакше це означає відсутність обережності у виборі засобів.¹²⁹ Таким чином, ЄСПЛ обґрунтував позицію, що представники держави порушили вимоги мінімізації ризику смертей, якщо вони не обрали методи, які вживають усіх можливих запобіжних заходів, щоб

¹¹⁹ ECHR, *Damayev v Russia*, app. no. 36150/04, para. 44.

¹²⁰ Ibid, para. 74.

¹²¹ ECHR, *Finogenov and others v Russia*, app. nos. 18299/03 and 27311/03, para. 29.

¹²² Ibid, para. 250.

¹²³ ECHR, *Kerimova and others v Russia*, app. nos. 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 and 5684/05, para. 254.

¹²⁴ Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10.10.1980. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text].

¹²⁵ Ibid

¹²⁶ ECHR, *Finogenov and others v Russia*, app. nos. 18299/03 and 27311/03, para. 232.

¹²⁷ S. Wallace (2019). *The Application of ECHR to Military Operations*, Cambridge University Press., pp.91,92

¹²⁸ ECHR, *Kerimova and others v Russia*, app. nos. 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 and 5684/05, para. 257.

¹²⁹ ECHR, *Kerimova and others v Russia*, app. nos. 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 and 5684/05, para. 257.

уникнути випадкової загибелі цивільних осіб або принаймні зменшити цей ризик.¹³⁰ ЄСПЛ визнав порушення ст. 2 у справі Хацієва та інші проти Росії, де напад включав кулеметний вогонь та використання некерованих (вибухових) ракет (ракет) з гелікоптерів у бік незаконних терористичних груп.¹³¹ Відбулося порушення ст. 2 у справі «Абакарова проти Росії», де держава застосувала авіаційні бомби та некеровані та керовані ракети нерозкритого типу, застосування яких було визнано неприйнятним у населених пунктах.¹³² Подібно, у справах «Ісаєва проти Росії» та «Есмухамбетов та інші проти Росії» ЄСПЛ постановив, що планування та контроль операції були недостатніми, оскільки обрана зброя, а саме некеровані ракети та ракети-запуски, була спрямована як на цивільні, так і на військові цілі.¹³³

ЄСПЛ у справі Керімова та інші проти Росії взяв до уваги, окрім невибіркового характеру зброї, існування цивільних осіб поблизу військових цілей, оскільки основною метою влади мало бути захистити життя від незаконного насильства.¹³⁴ Крім того, в цій справі ЄСПЛ визнав порушення ст. 2, оскільки бомбардування житлових кварталів, де проживали мирні жителі, з невибіркової зброї було непропорційним досягненню ст. 2.¹³⁵ У справі «Фіногенов проти Росії» ЄСПЛ взяв до уваги намір федеральних сил і підкреслив, що не було мети вбити заручників, використовуючи газ.¹³⁶ Таке застосування сили вважалося неминучим за даних обставин.¹³⁷

ЄСПЛ вважає напад пропорційним, якщо вжито всіх необхідних заходів для мінімізації випадкових втрат цивільного населення.¹³⁸ Більше того, ЄСПЛ не тільки поділяє підхід гуманітарного права, втілюючи принцип обережності,¹³⁹ але кристалізує останній, оцінюючи також планування та контроль військової операції.¹⁴⁰

¹³⁰ ECHR, *Ahmet Özkan and others v Turkey*, app. no. 21689/93 para. 297.

¹³¹ ECHR, *Khatsiyeva and others v Russia*, app. no. 5108/02, paras. 23-24.

¹³² ECHR, *Abakarova v Russia*, app. no. 16664/07, para. 87.

¹³³ ECHR, *Isayeva v Russia*, app. no. 57950/00, paras. 91, 191, *Esmukhambetov and others v Russia*, app. no. 23445/03, paras. 21, 148.

¹³⁴ ECHR, *Kerimova and others v Russia*, app. nos. 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 and 5684/05, para. 257.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ ECHR, *Finogenov and others v Russia*, app. nos. 18299/03 and 27311/03, para. 194.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ S. Wallace (2019). *The Application of ECHR to Military Operations*, Cambridge University Press, p.78.

¹³⁹ ст. 57. Додатковий протокол (I) URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text].

¹⁴⁰ A. Abresch, *Human Rights Law of Internal Armed Conflict: The European Court of Human Rights in Chechnya*, *The European Journal of International Law*; vol. 16 no. 4 2005, pp. 752, 764.

Таким чином, ЄСПЛ розширює свою юриспруденцію, зосереджуючись переважно на ретельному націлюванні та уникненні жертв серед цивільного населення.¹⁴¹

Таким чином, ЄСПЛ у своїй юриспруденції в ситуаціях збройних конфліктів та антитерористичних операцій узгоджує ЄКПЛ та положення МГП. Крім того, ЄСПЛ неявно застосовує принципи міжнародного гуманітарного права (такі як принцип відмінності, запобіжні заходи), оцінюючи вимогу абсолютної необхідності позбавлення життя під час військових дій та планування й контролю антитерористичних операцій. Можна зробити висновок, що у своїй практиці ЄСПЛ, зокрема при оцінці наявності порушення права на життя в контексті проведення антитерористичних операцій застосовує принципи та звичаєві норми міжнародного гуманітарного права, не загострюючи увагу на розрізнення між корпусами права, застосовуваними до міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів.

З огляду на це, можна зробити висновок, що і право прав людини, і міжнародне гуманітарне право продовжують діяти у воєнний час.¹⁴² Більше того, ЄСПЛ у своїй практиці застосовує норми МГП при оцінці правовірності воєнних дій та навіть антитерористичних операцій. При цьому, недержавних учасників збройних конфліктів, зокрема тих, на які були спрямовані державні антитерористичні операції, вважаються законними цілями для атак, у відповідності до норм МГП.

Так, ЄСПЛ встановлює перш за все відповідальність держави, і у оцінці ситуацій антитерористичних операцій та під час збройного конфлікту, як правило, визнає абсолютно неправомірним застосування невибіркової зброї, недотримання принципу розрізнення та пропорційності при проведенні антитерористичних операцій, невжиття належних заходів з метою захисту цивільного населення.

Підбиваючи підсумки розділу 2, можна дійти висновків, що

1) Невибіркові обстріли населення, неналежне застосування принципів розрізнення та пропорційності, свідоме ведення воєнних дій в населених пунктах заборонено за МГП як щодо державних, так і недержавних збройних сил;

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Orakhelashvili, The Interaction between Human Rights and Humanitarian Law: Fragmentation, Conflict, Parallelism, or Convergence? *European Journal of International Law*; vol. 19, issue 1, 2008, p. 163.

2) На державу покладаються зобов'язання за правом прав людини з метою посилення захисту населення під час збройного конфлікту.

3) доводиться, що існує природний зв'язок між збройним конфліктом і тероризмом: обидва передбачають акти насильства, зокрема, з боку недержавних збройних суб'єктів. Обґрунтовується, що такі дії з боку недержавних збройних суб'єктів часто називають актами тероризму, і до таких ситуацій застосовується міжнародне гуманітарне право. Проаналізовано практику ЄСПЛ у цій сфері і встановлено, що у своїй практиці Суд безпосередньо застосовував право прав людини в поєднанні з МГП в якості *lex specialis* до ведення бойових дій у збройних конфліктах.

РОЗДІЛ III. КОРЕЛЯЦІЯ МГП ТА АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА ТА НОВІ ВИКЛИКИ

Збройна агресія РФ проти України поставила перед Україною ряд нових викликів, пов'язаних з необхідністю формування політичної позиції держави на міжнародній арені та розробки юридичної аргументації в міжнародних інстанціях, а також в частині створення національної нормативно-правової бази та напрацювання відповідних підходів у правозастосуванні, наприклад, в частині притягнення до відповідальності винних у скоєнні правопорушень проти територіальної цілісності України.

Цей процес супроводжували певні складнощі, пов'язані із «гібридним» характером цієї агресії на сході України. Так, однією з форм гібридних конфліктів є «інтернаціоналізовані» збройні конфлікти. А саме, як зазначається в літературі, інтернаціоналізованим є конфлікт в якому відбулось втручання третьої держави, здійснене в цілях підтримки озброєного угруповання, що протистоїть державним силам.¹⁴³ На думку Петера Валленштейна, така підтримка третьої держави не обов'язково проявляється у формі використання власних військ, але й може проявлятися у фінансовій, політичній підтримці, тощо.¹⁴⁴ Більше того, відповідно до підходу Міжнародного Комітету Червоного Хреста, до інтернаціоналізованого збройного конфлікту паралельно до норм правового режиму НМЗК застосовуються норми правового режиму МЗК, у випадку якщо третя держава здійснює контроль над територією (тобто відбувається окупація, притаманна виключно МЗК), але не здійснює загальний контроль над силами недержавного утворення. Разом з тим, у випадку якщо третя країна здійснює загальний контроль і над територією, і над

¹⁴³ D. Schindler (1982). International Humanitarian Law and Internationalized Internal Armed Conflicts, International Review of the Red Cross, Vol. 22, No. 230, p. 255.

¹⁴⁴ П. Валленштен П. (2009). Интервью. Международный журнал красного креста, Vol. 91 № 873. Березень; ст. 7 – 25., ст. 13.

силами недержавного утворення, до такого конфлікту застосовуються виключно норми МЗК.¹⁴⁵

Відтак, в цьому розділі буде розглянуто підходи України в частині кваліфікації дій учасників НЗФ так званих «днр» та «лнр» в нормативно-правовому та правозастосовному вимірах (Підрозділ III.1), проведено аналіз позиції України у справі проти Росії в МС ООН щодо порушення останньою Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (Підрозділ III.2), а також розглянуто проблемні питання кваліфікації дій учасників НЗФ так званих «днр» та «лнр», що постали перед Україною після 24 лютого 2022. (Підрозділ III.3)

III.1 Кваліфікація дій учасників НЗФ так званих «днр» та «лнр» в нормативно-правовому та правозастосовному вимірах

Одним із перших кроків державного законодавчого реагування на збройну агресію РФ на сході України стало внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», а також указ в. о. Президента «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», що в сукупності дало можливість притягнення небезпечних злочинців до кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки. Відтак, передусім необхідно зазначити, що український законодавець розділив правове регулювання збройного конфлікту на сході України на два етапи: з 14.04.2014 по 30.04.2018 відбувалось проведення АТО,¹⁴⁶ а з 30.04.2018 розпочалось проведення ООС.¹⁴⁷ Втім, нормативного закріплення закінчення проведення АТО не відбулось.¹⁴⁸ Окрім того,

¹⁴⁵ Т. Ferraro (2015). The ICRC's legal position on the notion of armed conflict involving foreign intervention and on determining the IHL applicable to this type of conflict International Review of the Red Cross (2015), Vol. 97 № 900, p. 1251-1252.

¹⁴⁶ Указ Президента України № 405/2014. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14.04.2014.

Указ Президента України № 116/2018 «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» від 30.04.2018.

¹⁴⁷ Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях».

¹⁴⁸ Отримання компенсації за майно, яке було пошкоджено або зруйновано через воєнні дії під час збройного конфлікту на Сході України: Прогалини та можливості. Norwegian Refugee Council. Березень – жовтень 2018. URL: [https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/nrc-study_pursuing-compensation-for-damaged-or-destroyed-property_ukr.docx.pdf].

преамбулою Закону України від 2018 року (втрата чинності)¹⁴⁹ «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» передбачалось, що *«збройна агресія Російської Федерації розпочалася з неоголошених і прихованих вторгнень на територію України підрозділів збройних сил та інших силових відомств Російської Федерації, а також шляхом організації та підтримки терористичної діяльності»*.¹⁵⁰ Далі в преамбулі зазначається, що РФ здійснює свою діяльність через свої окупаційні адміністрації та незаконні збройні формування.¹⁵¹ Це створило, серед іншого, нормативно-правові підстави вважати учасників незаконних збройних формувань терористами, та притягати їх до відповідальності відповідно до Кримінального кодексу України за злочин тероризму та участь у терористичних угрупованнях.

Відповідно до абз. 11 ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації. Разом з тим, зі ст. 24 цього Закону випливає, що організація вважається терористичною, у випадку вчинення нею терористичного акту і визнання її терористичною за рішенням суду України. Заява про притягнення організації до відповідальності за терористичну діяльність подається до суду відповідно Генеральним прокурором, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя у встановленому законом порядку.¹⁵²

Положення згадуваної статті 24 зумовило різні підходи у правозастосуванні в українському кримінальному судочинстві положень антитерористичного законодавства щодо збройного конфлікту на сході України, оскільки відповідного судового рішення про визнання незаконних збройних формувань «днр» та «лнр»

¹⁴⁹ Закон втратив чинність на підставі Закону № 2217-IX від 21.04.2022. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>]

¹⁵⁰ Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях»

URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#top>].

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Закон України «Про боротьбу з тероризмом». URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>]

терористичними не було. Його відсутність може бути пов'язана з тим, що законодавство накладає обмеження на контакти з терористами, зокрема впливати на можливість ведення перемовин з ними.

Так, зазначається, що в українському судочинстві існувало три основні підходи щодо кваліфікації участі в діяльності незаконних збройних формувань, зумовлені різними тлумаченнями згаданого закону.¹⁵³ Перший полягає у тлумаченні положень ст. 24, як таких, що вимагають попереднього окремого судового процесу щодо визнання організації терористичною. Відтак, інкриміновані злочини в справах, що стосувались участі в діяльності НЗФ так званих «днр» та «лнр» перекваліфіковувались зі «створення терористичної групи чи терористичної організації» (ст. 258-3 Кримінального кодексу України) на «створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» (ст. 260 Кримінального кодексу України).¹⁵⁴

Втім, в такому випадку не беруться до уваги надважливі відмінності в складі цих злочинів, зокрема мета їх створення. Організація, створення якої криміналізується в ст. 260, може мати абсолютно різні цілі і мотиви, і основною її загрозою для суспільства є протистояння з органами державної влади та незаконне виконання функцій, на які мають виняткове право державні силові структури.¹⁵⁵ Так, беручи до уваги науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України, в цьому контексті важливо відмітити, що крім загальних ознак злочинної організації, для такої форми злочинного утворення є притаманним подібність до створених відповідно до закону силових структур, наявність організаційної структури військового типу, що включає в себе певну ієрархічну підпорядкованість та дисципліну, використання знаків розрізнення тощо.¹⁵⁶ Метою такої організації може бути, зокрема, захоплення

¹⁵³ О. Братушак (2017). "ЛНР" та "ДНР" – не терористичні організації?

URL: [https://blogs.pravda.com.ua/authors/bratushchak/596f27b85dcb2/]

¹⁵⁴ Слов'янський міськрайонний суд Донецької області. Вирок № 89492873, 28.05.2020. URL:

[https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/62649201]

¹⁵⁵ Науково-практичний коментар, Кримінальний Кодекс України, Том 2. Особлива Частина/ За загальною редакцією: академіка Національної академії наук України, академіка Національної академії правових наук України, професора В. Я. Тація. Національна академія правових наук України Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». (2013). ст. 491.

URL: [https://shron1.chtyvo.org.ua/Tatsii_Vasyl/Kryminalnyi_kodeks_Ukrainy_Naukovo-praktychnyi_komentar_u_dvokh_tomakh_Tom_2_Osoblyva_chastyna.pdf?PHPSESSID=kprsprni1jsikp6m1qjdc7ulu3]

¹⁵⁶ Ibid.

територій та контроль над ними.¹⁵⁷ В той же час, метою створення та діяльності терористичної організації є здійснення терористичної діяльності, перш за все для планування, організації, підготовки та реалізації терористичних актів, тобто вчинення дій, які створюють небезпеку для життя чи здоров'я людей або заподіюють інші тяжкі наслідки, зокрема, з метою залякування населення.¹⁵⁸ Принагідно зазначимо, що як влучно звертають увагу вітчизняні науковці, українське законодавче визначення терористичного акту є заскладним для сприйняття, адже привернення уваги громадськості зазвичай не є самоціллю такого діяння, натомість його метою є вплив на громадськість та спонукання до вчинення певних дій.¹⁵⁹

Відтак, якщо ст. 258-3 криміналізує діяльність зі створення організації, метою якої є вчинення терористичних актів та є особливо тяжким злочином навіть без кваліфікуючих ознак (до 15 років ув'язнення), то ст. 260, в контексті діяльності так званих «лнр» та «днр», криміналізує створення воєнізованих формувань, що мають на меті захоплення та утримання територій, та є нетяжким злочином без кваліфікуючих ознак (до 5 років ув'язнення). Відтак, застосування ст. 260 на заміну ст. 258-3 слугувала такою собі прихованою амністією.

Втім, такий підхід на рівні Верховного Суду був визнаний неправильним. Так, відповідно до Постанови Верховного Суду щодо визнання діяльності терористичною від 16.08.2018, існування окремого судового рішення, рішення органу законодавчої чи виконавчої влади про визнання діяльності терористичною для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст.258-3 КК України не вимагається. Натомість, таке визнання здійснюється судом у конкретному провадженні на підставі наявних матеріалів.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.] ; За заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея; НАВС. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с., ст. 65-66.

¹⁵⁸ст. 1. Закон України «Про боротьбу з тероризмом», ст. 258 Кримінального кодексу України.

¹⁵⁹ Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К., 2014. – 944 с., ст. 665-666.

Данилевський А.О. Кримінальна відповідальність за фінансування тероризму / Протидія злочинності: теорія та практика: Матеріали II міжвузівської науково-практичної конференції, 15 жовтня 2010 р. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 40–43.

¹⁶⁰ Постанова Верховного Суду щодо визнання діяльності терористичною від 16.08.2018
URL: [https://court.gov.ua/press/news/538548/].

З іншого боку, аналізуючи судову практику 2017-2018 років, певного роду «амністія» застосувалась і щодо осіб, яким була інкримінована стаття 258-3 КК України. Так, у зв'язку з тим, що ч. 1 статті 258-3 Кримінального кодексу встановлює відповідальність в тому числі, за участь у терористичній групі чи терористичній організації, *а так само організаційне чи інше сприяння створенню або її діяльності*, саме за цією статтею притягалась до відповідальності інформатори НЗФ. Так, проаналізувавши вироки перших інстанцій за період часу від червня 2017 року по червень 2018 року (див. Додаток 1), 41% осіб за цією статтею були визнанні винними «в іншому сприянні створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації», при цьому 40% з цього числа полягало саме в інформаційному сприянні. Варто зауважити, що Кримінальний кодекс України містить ще дві статті, якими передбачається відповідальність за сприяння злочинним організаціям, що може провокувати плутанину з кваліфікацією злочину. Так, ст. 256 передбачає сприяння такій організації, в тому числі шляхом надання інформації, лише якщо це не обіцяне сприяння, а ст. 258-4 не передбачає сприяння скоєнню терористичного акта шляхом надання інформації. Відтак, у зв'язку з тим, що виключно стаття 285-3 охоплює інформаційне сприяння, виходячи з принципів індивідуалізації покарання, у 55% випадків покарання було призначене нижче від найнижчої межі санкції та переважно навіть дорівнювало злочину невеликої тяжкості, а в одному вирокі позбавлення волі навіть було замінено на штраф. Тож, українські суди користувалися варіативністю об'єктивної сторони фабули та переважно призначали санкцію, виходячи з власних міркувань та принципів справедливості та розумності.

Другий підхід українського судочинства передбачав, що для розгляду окремої справи, що стосується тероризму, достатньо посилення стороною обвинувачення на співставлення діянь НЗФ так званих «днр» та «лнр» з відповідними визначеннями із закону «Про боротьбу з тероризмом».¹⁶¹

Третій підхід полягає в тому, що судді при оцінці терористичного характеру вчиненого правопорушення посилаються на постанови Верховної Ради України,

¹⁶¹Орджонікідзевський районний суд м. Маріуполя. Вирок від 25.10.2017 по справі № 221/2362/15-к URL: [https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/69780471].

зокрема «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 27.01.2015, «Про звернення до Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, національних парламентів держав-членів ЄС, США, Канади, Японії та Австралії щодо масового розстрілу людей під Волновахою в Україні, від 14.01.2015, «Про Заяву Верховної Ради України «Щодо протидії поширенню підтриманого Російською Федерацією міжнародного тероризму» від 22.07.2014, «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» від 21.04.2015, «Про Заяву Верховної Ради України «Про трагічну загибель людей внаслідок терористичного акту над територією України» від 22.07.2014, «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організації «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015.¹⁶² Втім, в таких звернення скоріше відображається політична позиція України щодо діяльності згаданих організації.

Разом з тим, в цьому контексті не набуло значного поширення застосування ст. 111 (державна зрада), яка передбачає перехід громадянина України на біг ворога під час збройного конфлікту. Так, суд при її застосуванні зупиняв той факт, що НЗФ «днр» та «лнр» є терористичною організацією, а не державним утворенням, при цьому не акцентуючи увагу на підконтрольність цих груп РФ.¹⁶³

Також необхідно зазначити, що щодо підготовки позовів про визнання цих організацій терористичними також звучали заяви Генеральної прокуратури України,

¹⁶²Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області. Вирок від 05.12.2018 по справі № 607/491/17 URL: [https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78901669].

¹⁶³ Харківська правозахисна група: Практика застосування статті 111 Кримінального кодексу України URL: [https://khp.org/1607508379].

Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України.¹⁶⁴

Підсумовуючи, можна зазначити, що реакцією на гібридну збройну агресію РФ на сході України стало формулювання політичної позиції з засудження надання РФ політичного, фінансового та військового сприяння РФ незаконних збройних формувань терористичних організації «днр» та «лнр». В правовому полі визнання так званих «лнр» та «днр» терористичними організаціями відбулось шляхом закріплення цього визначення в нормативно-правових актах, зверненнях ВРУ до інших держав та в правозастосуванні. Таким чином, Україна стоїть на позиції єдиної збройної агресії РФ проти України, єдиного міжнародного збройного конфлікту,¹⁶⁵ оскільки на сході України РФ здійснює ефективний контроль над територією та над незаконними збройними формуваннями, що займаються терористичною діяльністю, тобто є терористичною організацією.

В цьому контексті, засудження осіб за ст. 258-3, а не 438 (порушення законів та звичаїв війни) оспорується колишнім заступником Генерального прокурора України Г. Мамедовим, який стоїть на тій позиції, що протидія злочину тероризму належить виключно до національного, а не міжнародного рівня, що може тягнути за собою підстави для оспорування визнання Україною збройної агресії РФ проти України та існування збройного конфлікту міжнародного характеру.¹⁶⁶ Відтак, на його думку, учасників кримінальних проваджень, що стосуються конфлікту на сході України, необхідно притягати до відповідальності за порушення законів та звичаїв війни, з метою підкреслення існування міжнародного збройного конфлікту та агресії РФ проти України.¹⁶⁷ Вбачається, що запропонований підхід Г. Мамедовим підхід не може комплексно вирішити питання кваліфікації дій НЗФ. Так, по-перше, ст. 438, в

¹⁶⁴ Радіо Свобода: ГПУ, СБУ і Мін'юст готують позови про визнання «ДНР» та «ЛНР» терористами
URL: [http://www.radiosvoboda.org/content/article/26801594.html].

¹⁶⁵ Заява МЗС України до 8-их роковин початку збройної агресії Росії проти України
URL: [https://www.kmu.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-do-8-ih-rokovin-pochatku-zbrojnoyi-agresiyi-rosiyi-proti-ukrayini].

¹⁶⁶ Г. Мамедов. Якщо злочини на Донбасі кваліфікуватимуться Україною як тероризм, це зменшить шанси на міжнародне визнання російської агресії
URL: [https://gordonua.com/ukr/blogs/gyunduz-mamedov/jakshcho-zlochini-na-donbasi-kvalifikuvatimutsja-ukrajinoju-jak-terorizm-tse-zmenshit-shansi-na-mizhnarodne-viznannja-rosijskoji-agresiji-1587400.html].

¹⁶⁷ Ibid.

чинний і далекий від досконалості редакції, містить відсилку до всього комплексу норм МГП, і без розрізнення охоплює порушення та серйозні порушення, згадувані в Женевських Конвенціях від 1949, Додаткових протоколах до них від 1977 року, звичаєвому праві, як в НМЗК, так і в МЗК. Відтак, наслідком засудження цих осіб за ст. 438 не обов'язково буде підтвердження існування МЗК. По-друге, ст.258-3, хоч і прямо не дотична до контексту збройного конфлікту, все ж може розглядатись як спеціальна норма для конкретного виду правопорушення. По-третє, за запропонованим підходом, виникатиме питання, яким чином кваліфікувати діяння осіб, що не порушили законів війни, і найлогічнішим виходом буде кваліфікація за ст. 260, що якраз найбільш нагадує криміналізацію участі у неміжнародному збройному конфлікті, оскільки незаконному збройному формуванню, за чинним кримінальним законодавством притаманні організованість, ієрархічність, можливість встановлення контролю над певною територією.

Також, Г. Мамедов зазначає, що держава не є суб'єктом злочину тероризму, натомість її можна притягнути до відповідальності за порушення МГП.¹⁶⁸ У зв'язку з цим, наступний підрозділ цього дослідження присвячений аналізу справу України проти Росії в Міжнародному суді ООН. Так, саме цей позов може стати підставою для формулювання позиції Міжнародного суду ООН в частині співвідношення застосування правового режиму міжнародного гуманітарного права та антитерористичного законодавства.

ІІІ.2 Аналіз позиції України у справі проти Росії в МС ООН щодо порушення останньою Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму

6 січня 2017 року Україна подала до позов до Міжнародного суду ООН проти Російської Федерації у зв'язку з порушенням останньою її міжнародно-правових зобов'язань, зокрема, за Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. Підставою для визнання юрисдикції слугував п. 1 ст. 24 зазначеної Конвенції.

¹⁶⁸Ibid.

Так, позов стосується дій «проксі» утворень, контрольованих РФ - незаконних збройних формувань так званих «лнр» та «днр», інших груп, фінансування яких здійснювалось РФ, а саме «харківських партизан» тощо, що відбувались в контексті збройного конфлікту на сході України. Відтак, МС ООН, переходячи до розгляду справи по суті повинен надати власну оцінку, чи така поведінка незаконних збройних формувань має бути кваліфікована як «терористична» та підпадати під сферу дії Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму або розглядатись виключно як порушення міжнародного гуманітарного права. Так, на слушну думку В.-Дж. Пру, фактично питання полягає в тому, чи відповідає поведінка недержавних збройних угруповань в контексті збройного конфлікту елементам тероризму, визначеним у статті 2(1) зазначеної конвенції, а також, з юридичної точки зору – вирішити питання взаємозв'язку між МГП та режимом придушення тероризму.¹⁶⁹

Більше того, вирішення цього питання вимагає від Суду визначити, чи є конвенція виключно кримінальним правоохоронним договором, який передбачає державне регулювання приватної/недержавної поведінки, чи вона накладає заборону також державам брати участь у визначених злочинах.¹⁷⁰ Крім того, як зазначається в наукових роботах, рішення на користь України може слугувати корисним правовим прецедентом запровадження механізму притягнення до відповідальності на міжнародному рівні за злочин, передбачений спільною ст. 3 Женевських конвенцій, що стосується неміжнародних збройних конфліктів (в даному випадку – насильство над захищеними особами, їх вбивство), та сприятиме ліквідації прогалин у юрисдикції МС ООН стосовно порушень МГП.¹⁷¹ Ще одним важливим міжнародно-правовим наслідком цієї справи може стати тлумачення співвідношення зобов'язань держав за міжнародним гуманітарним правом та згаданою конвенцією. Так, спільна стаття 1 Женевських конвенцій накладає на держави негативні зобов'язання утримуватись від сприяння сторонам конфлікту, включаючи недержавні групи.¹⁷²

¹⁶⁹ V.-J. Proulx (2017) 'Terrorism' at the World Court: Ukraine v Russia as an Opportunity for Greater Guidance on Relevant Obligations? URL: [<https://www.ejiltalk.org/terrorism-at-the-world-court-ukraine-v-russia-as-an-opportunity-for-greater-guidance-on-relevant-obligations/>].

¹⁷⁰ K. Trapp (2017). Ukraine v Russia (Provisional Measures): State 'Terrorism' and IHL.

URL: [<https://www.ejiltalk.org/ukraine-v-russia-provisional-measures-state-terrorism-and-ihl/>].

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² ICRC. Geneva Convention I. Commentary of 2016, paras. 119, 154, 162

Відтак, якщо суд пристане на позицію України щодо того, що за згаданою Конвенцією держава має нести відповідальність за сприяння терористичній діяльності, положення цих двох правових режимів можуть стати за виразом К. Трепп *«взаєморозширювальними»*.¹⁷³

Втім, у цій справі Україна певною мірою «абстрагувалась» від інших порушень міжнародного права і не вимагала винесення рішення стосовно існування факту збройної агресії Російської Федерації та окупації окремих територій, статусу АР Крим та інших порушень міжнародного права, а натомість зосередилась на доведенні фактів порушень згаданої Конвенції в конкретних випадках, зокрема на факті спонсорування тероризму в Україні, а саме груп, в результаті дій яких був збитий літак, що слідував регулярним рейсом МН17, бомбардуваннях українських міст, в тому числі Маріуполя, Краматорська, Волновахи, Харкова, фактах порушення зобов'язань щодо притягнення згаданих терористів до відповідальності та ненадання Російською Федерацією допомоги Україні в здійсненні відповідних розслідувань.¹⁷⁴ Разом з тим, відповідно до позиції України, стаття 21 Конвенції не криміналізує діяння, дозволені за МГП, однак і не виключає застосування цієї конвенції щодо діянь, одночасно заборонених за МГП та за Конвенцією.¹⁷⁵

Так, в цій же справі, в контексті порушення Російською Федерацією міжнародно-правових зобов'язань, накладених Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Україна акцентує увагу на тому, що скарга не стосується порушень Росією міжнародного гуманітарного права, однак прагне притягнути Росію до відповідальності саме в частині порушення положень згаданої конвенції.¹⁷⁶

URL: [https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=72239588AFA66200C1257F7D00367DBD].

¹⁷³ K. Trapp (2017). Ukraine v Russia (Provisional Measures): State 'Terrorism' and IHL.

URL: [https://www.ejiltalk.org/ukraine-v-russia-provisional-measures-state-terrorism-and-ihl/].

¹⁷⁴ ICJ: Case concerning application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)//14.01.2019// Written statement of observations and submissions on the preliminary objections of the Russian Federation submitted by Ukraine. Paras 47-50, para. 78.

¹⁷⁵ K. Trapp (2017). Ukraine v Russia (Provisional Measures): State 'Terrorism' and IHL

URL: [https://www.ejiltalk.org/ukraine-v-russia-provisional-measures-state-terrorism-and-ihl/].

¹⁷⁶ ICJ: Case concerning application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)//14.01.2019// Written statement of observations and submissions on the preliminary objections of the Russian Federation submitted by Ukraine. para. 285.

Російська Федерація, в свою чергу, спираючись на ст. 21 Конвенції про тероризм, стверджує, що ця конвенція є нічим іншим, як інструментом кримінального права, і відтак не має використовуватись у випадках, коли доцільним є використання міжнародного гуманітарного права.¹⁷⁷ Крім того, Російська Федерація вдалась до тактики «юридичної казуїстики», заявляючи, що термін «будь-яка особа», що використовується в ст. 2 цієї конвенції не охоплює представників держави,¹⁷⁸ а також, що системне тлумачення конвенції, її назва, *travaux préparatoires*, виключають відповідальність саме держави за фінансування тероризму, що тягне за собою відсутність підстав для юрисдикції МС ООН.¹⁷⁹

За влучною контраргументацією України, таке тлумачення суперечить духу конвенції та зводить її до абсурду, оскільки за такою логікою держава має протидіяти тероризму, однак сама є вільною у його спонсорстві та сприянні такій діяльності.¹⁸⁰ Українське тлумачення цього договору знайшло підтримку серед науковців, які зазначають, що в цьому випадку надважливим є контекстуальне тлумачення конвенції, адже занадто вузьке тлумачення конвенції може звести нанівець усі здобутки міжнародно-правового регулювання, що відбулись після прийняття резолюції РБ ООН № 1373 та надбання правового регулювання, що були напрацьовані після атаки 11 вересня 2001 року.¹⁸¹ Так, згадана резолюція передбачає, що всі держави повинні утримуватися від надання будь-якої форми підтримки, активної чи пасивної, суб'єктам або особам, причетним до терористичних актів, у тому числі шляхом придушення вербування членів терористичних угруповань та припинення поставок зброї терористам (а) та відмовляти в безпечному притулку тим, хто фінансує, планує, підтримує або вчиняє терористичні акти (с).¹⁸² Так, з тих пір

¹⁷⁷ ICJ: Case concerning application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)// 12.09. 2018// preliminary objections submitted by the Russian Federation. Volume 1. Para.126

¹⁷⁸ Ibid, para 127.

¹⁷⁹ Ibid, paras. 130-141.

¹⁸⁰ ICJ: Case concerning application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)//14.01.2019// Written statement of observations and submissions on the preliminary objections of the Russian Federation submitted by Ukraine, Para. 148.

¹⁸¹ V.-J. Proulx (2017) 'Terrorism' at the World Court: Ukraine v Russia as an Opportunity for Greater Guidance on Relevant Obligations? URL: [https://www.ejiltalk.org/terrorism-at-the-world-court-ukraine-v-russia-as-an-opportunity-for-greater-guidance-on-relevant-obligations/].

¹⁸² UNSC. Resolution S/RES/1373 (2001) URL:[https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf]

практика країн демонструє, що держави несуть посилений тягар відповідальності та належної обачності у сфері протидії тероризму.¹⁸³

Таку позицію імпліцитно підтримав МС ООН, визнавши наявність юрисдикції, а також зазначивши, що навіть якщо фінансування тероризму власне державою виходить за межі конвенції, таке фінансування у будь-якому випадку є незаконним за міжнародним правом.¹⁸⁴ Окрім того, звичайне тлумачення терміну «будь-яка особа» не можна штучно звужувати до певної категорії осіб – осіб, що не є посадовими особами - державними агентами. Відтак, навіть якщо держава не несе відповідальності за фінансування тероризму на державному рівні, вона несе відповідальність за відсутність кримінального переслідування осіб, навіть посадових, що здійснюють таке фінансування.¹⁸⁵

Ще одним питанням, що піднімалось сторонами, та яке має бути проаналізовано судом, є співвідношення понять терористичного акту в міжнародному гуманітарному праві та праві з протидії тероризму. Так, на думку Російської Федерації визначення терористичного акту в статті 2(1)(b) Конвенції відрізняється від заборони поширення терору, встановленої міжнародним гуманітарним правом, а також в деяких аспектах є більш суворим.¹⁸⁶ Однією з підстав для різночитань стало тлумачення слова «спрямований». Так, відповідно до української позиції, цей термін включає в себе не тільки цілеспрямований намір, однак і знання про те, що певні дії можуть призвести до тяжких наслідків, і відтак охоплює і непрямий умисел (*dolus indirectus, dolus eventualis*),¹⁸⁷ що оспорюється Російською Федерацією, яка стоїть на позиції, що це слово відноситься лише до прямого умислу.¹⁸⁸ Наполегливість у відстоюванні цієї позиції пов'язана зокрема з тим, що положення конвенції є більш суворими у

¹⁸³ V.-J. Proulx (2017) 'Terrorism' at the World Court: Ukraine v Russia as an Opportunity for Greater Guidance on Relevant Obligations? URL: [<https://www.ejiltalk.org/terrorism-at-the-world-court-ukraine-v-russia-as-an-opportunity-for-greater-guidance-on-relevant-obligations/>].

¹⁸⁴ Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2019, p. 558, para. 60.

¹⁸⁵ Ibid, para. 61.

¹⁸⁶ ICJ: Case concerning application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)//14.01.2019// Written statement of observations and submissions on the preliminary objections of the Russian Federation submitted by Ukraine, Para. 66.

¹⁸⁷ Ibid, para. 206.

¹⁸⁸ Ibid, Para. 68.

порівнянні з відповідними положеннями міжнародного гуманітарного права, в якому забороненими є лише надмірні жертви, що були передбачуваними при атаці, тобто порушення принципу розрізнення. Крім того, на думку РФ при розгляді цієї справи необхідно звертати увагу на розрізнення понять «прямі атаки» - тобто атаки на цілі, захищені за МГП, «поширення терору» - тобто напади зі специфічною ціллю, зокрема сіяння паніки та страху серед населення, та «непрямі атаки», тобто напади на законні за МГП цілі, що були вчинені з порушенням принципу розрізнення, і відтак, призвели до втрат серед цивільного населення, у відповідності до положення МГП.¹⁸⁹ Відтак аргументація РФ зводиться до простих підрахунків за принципом пропорційності.

Така логіка не відповідає міжнародній практиці, зокрема МТКЮ, яким було постановлено, що невибіркові напади так само можуть бути свідченням цілеспрямованого нападу на цивільне населення.¹⁹⁰

Окрім того, на противагу цьому, українська сторона звернула увагу Суду на те, що наявність військових об'єктів поблизу зони нападу не є підставою, що виключає намір здійснити терористичну атаку.¹⁹¹ Крім того, було зауважено, що злочинні діяння були вчинені в контексті ведення мінських переговорів і мали не меті здійснення впливу на рішення української сторони. Намір вчинити терористичний напад також проявлявся в тому, що РФ не заперечує наявність у незаконних збройних формувань так званої «днр» наміру збити літак, при цьому використовуючи системи, що не дають можливості розрізнити військовий об'єкт від цивільного, а також не оспорує незаконність таких дій.¹⁹² Крім того, українська сторона привела цікаву паралель: за логікою РФ, фінансування, наприклад, Ісламської держави, не покривалось би цієї конвенцією, і не вважалось би сприянням тероризму, оскільки точно не відомо чи це фінансування піде саме на терористичний акт, чи на боротьбу з військовими силами Іраку.¹⁹³ Також українською стороною зазначалось, що

¹⁸⁹ Ibid, Para. 73.

¹⁹⁰ ICTY. *Prosecutor v Milošević*, IT-98-29/1, Appeals Chamber, Judgment, 12.11.2009, paras 66-67; *Prosecutor v. Galić*, IT-98-29, Trial Chamber Judgment, 05.12.2003, para 60.

¹⁹¹ ICJ: Case concerning application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)//14.01.2019// Written statement of observations and submissions on the preliminary objections of the Russian Federation submitted by Ukraine, para. 252.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Ibid, para. 207.

міжнародна судова практика демонструє, що фінансування терористичної організації не потребує попереднього її визнання терористичною. Натомість, відіграє роль мета її створення та проваджена нею діяльність.¹⁹⁴

Відтак, рішення Суду у цій справі стане вирішальним не тільки для України та притягнення РФ до відповідальності, але й може стати важливим міжнародно-правовим прецедентом, що внесе ясність щодо співвідношення МГП та режиму протидії тероризму. Крім того, така позиція демонструє, що фінансування РФ терористичних організацій так званих «лнр» та «днр», та, відповідно, терористичної діяльності, логічно поєднується із фактом вчинення нею збройної агресії проти України.

III.3 Проблемні питання кваліфікації дій учасників НЗФ так званих «днр» та «лнр», що постали перед Україною після 24 лютого 2022

Загальною і безсумнівно правильною позицією держави є те, що збройний конфлікт на сході України є продовженням збройної агресії РФ. Втім, доведення присутності та наявності контролю РФ над цими угрупованнями та територіями в очах світової спільноти тривалий час було не дуже легким завданням.

Так, безсумнівно доводяться факт існування ефективного контролю РФ, відповідно до тесту, встановленого міжнародними кримінальними трибуналами,¹⁹⁵ що встановлюють індивідуальну відповідальність конкретних осіб, та загального контролю відповідно до тесту, розробленого ЄСПЛ,¹⁹⁶ як держави що відповідає за дотримання прав і свобод на цій території. Однак доволі складно встановити факт існування загального контролю, відповідно до тесту, встановленого Міжнародним судом справедливості ООН, оскільки відповідно до критеріїв цього тесту РФ повинна безпосередньо керувати кожною дією таких угруповань, на такому рівні, що ці угруповання стають її власним органом влади.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Ibid, para. 210.

¹⁹⁵ ICTY. *Prosecutor v. Tadić*. №-94-1-A, 15.07.1999, the Appeals Chamber, para 115, URL: [<https://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>].

¹⁹⁶ ECHR. *Loizidou v Turkey* [GC], para. 52; *Issa and Others v Turkey*; *Öcalan v Turkey* [GC]; *Pad and Others v Turkey*

¹⁹⁷ ICJ. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v USA)* (1986), para 115.

Відтак, відповідно до чинного українського законодавства учасники збройного конфлікту на сході України були членами терористичних угруповань, що діяли в рамках міжнародного збройного конфлікту з РФ.

Нові виклики поставило повномасштабне вторгнення РФ, в якому доволі активну роль відіграють представники цих угруповань.

Так, стаття 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 1949 року не ставить надання або не надання певній особі статусу комбатанта в залежність від громадянства такої особи. Натомість, підставою для набуття такого статусу може бути як 1) відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує; так і 2) належність до особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил.

Відповідно до статті 43 Додаткового протоколу 1 до Женевських конвенцій від 1979 року, що застосовується до міжнародних збройних конфліктів, збройні сили сторони, що перебуває в конфлікті, складаються з усіх організованих збройних сил, груп і підрозділів, що перебувають під командуванням особи, відповідальної перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих, навіть якщо ця сторона представлена урядом чи властями, не визнаними супротивною стороною.

Відповідно до параграфів 964-974 коментарів МКЧХ до Женевських конвенцій від 2020 року, в світовій практиці існували протилежні погляди і приклади щодо присвоєння статусу військовополонених громадянам країни, що тримає в полоні. Наприклад, Армія Вільної Франції надала статус військовополонених французьким солдатам окупованої Німеччиною Франції Віші, тоді як громадянам Великобританії, які воювали у складі німецьких військ під час Другої світової війни, було відмовлено у статусі військовополонених. Втім, зрештою, на думку МКЧХ, громадянство не повинно бути фактором у визначенні статусу військовополоненого. До того ж, Конвенція повсюдно посилається на державу, щодо якої військовополонений «залежить», а не державу громадянства.

Окрім того, надання статусу військовополоненого власним громадянам держави *не виключає можливості притягнення таких осіб до відповідальності за державну*

зраду, а це означає, що немає необхідності відмовлятися від такого статусу для покарання за подібні дії. Відтак, будь-яка особа, яка потрапляє під владу воюючої сторони під час служби у збройних силах противника, повинна мати право на статус військовополоненого незалежно від її національності та громадянства.

Відтак, відповідно до чинних нормативно-правових актів учасники конфлікту на сході України є комбатантами міжнародного збройного конфлікту, та, відповідно, можуть бути військовополоненими (цей статус передбачається лише для учасників міжнародного збройного конфлікту).

Втім, це тлумачення не повинно поширюватись на осіб, що діють в тилу України, не належать до збройних сил РФ, не тримають зброї в руках та не мають відмітних знаків, як-то коригувальники вогню, диверсанти тощо.

Важливою гарантією учасників НЗФ так званих «лнр» та «днр» до повномасштабного вторгнення РФ могло б бути право на амністію, і спроби його гарантувати на рівні національного законодавства були.¹⁹⁸ Так, ст. 10 проекту закону «Про засади державної політики перехідного періоду» передбачались загальні засади застосування амністії. Натомість винятками з застосування амністії були визначені вчинення злочинів:

- 1) які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду;
- 2) визначені статтею I Конвенції про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства або статтею 1 Європейської конвенції про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів;
- 3) склад яких включає діяння, визначене частиною першою статті 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання;
- 4) що спричинили смерть людини або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень;
- 5) які є умисним тяжким або особливо тяжким злочином проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, проти статевої свободи та статевої недоторканості особи або проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

¹⁹⁸ Проект Закону про засади державної політики перехідного періоду. №5844 від 09.08.2021.

б) передбачені розділом I Особливої частини Кримінального кодексу України, будучи суддею, прокурором, народним депутатом України, депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом місцевої ради, міським, сільським, селищним головою або військовослужбовцем.¹⁹⁹

Видається, що це була непогана спроба створи в Україні нормативно-правові підстави для подальших реінтеграційних заходів та заходів примирення. Крім того, видається, що таке оновлення законодавства могло б бути актуальним в момент прихованої збройної агресії та могло б сприяти реінтеграційним процесам в суспільстві.

Однак, наразі це питання втратило свою актуальність у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022.²⁰⁰

Разом з тим, перед повномасштабним вторгненням РФ, правоохоронні органи попереджали, що навіть примусово мобілізовані окупантами особи підлягатимуть кримінальній відповідальності за участь у незаконних збройних формуваннях.²⁰¹ При цьому, незаконний призов є порушенням МГП. Так, відповідно до ст. 51 ЖК (IV), держава-окупант не має права примушувати до служби в її збройних силах осіб, які перебувають під її юрисдикцією. Варто звернути увагу на те, що відповідно до ст. 40 Кримінального кодексу України, фізичний або психічний примус є обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння.

Також, спершу доволі хаотична судова практика щодо притягнення до відповідальності учасників збройного конфлікту на сході дещо стабілізувалась. Відтак, особи що вчинили правопорушення, пов'язані зі збройним конфліктом не притягувались до відповідальності за одне й те саме діяння.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність”. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text].

²⁰¹ Новое время: «Мобілізація Л/ДНР»: у СБУ розповіли, як жителям ОРДЛО уникнути кримінальної відповідальності URL: [https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/primusovo-mobilizovani-zhiteli-ordlo-nestimut-kriminalnu-vidpovidalnist-novini-ukrajini-50218814.html].

Питання амністії знову постане після повного відновлення контролю над усією територією України, зокрема виникне потреба враховувати міжнародний досвід з функціонування Комісій правди та примирення, особливостей світового досвіду здійснення заходів перехідної юстиції, зокрема постконфліктної політики, аналізу різних варіантів та підходів в частині проведення виборів на деокупованих територіях та механізму встановлення обмеження виборчих прав комбатантів. При чому, після повернення всіх територій під контроль українського уряду постануть нові завдання з реабілітації осіб, діяльність яких була спрямована проти української влади, осіб, що перебували під контролем незаконних збройних формувань та прямо чи опосередковано підтримували їх політику, тощо. Також потребуватиме вирішення питання притягнення цих осіб за державну зраду.

Підбиваючи підсумки розділу 3, варто виділити наступне:

1) В рамках єдиної збройної агресії РФ проти України в гібридній її формі на сході України учасники НЗФ так званих «днр» та «лнр» вважаються терористичною організацією. Попри відсутність відповідного окремого судового рішення, таке ставлення виявляється в нормативно-правових актах, зверненнях до інших країн та організації, судовій практиці.

2) Доводиться, що спершу неоднозначна судова практика України щодо притягнення до відповідальності громадян України, що є членами та «призовниками» НЗФ так званих «днр» та «лнр» в більшості викристалізувались в бік притягнення таких осіб за ст. 258-3 КК України (створення терористичної організації).

3) Рішення МС ООН у справі «Україна проти РФ» стане важливим прецедентом в міжнародному праві щодо можливості притягнення держави щодо невжиття заходів для припинення фінансування її посадовими особами терористичних актів, а також формування позиції щодо співвідношення МГП та міжнародного законодавства з протидії тероризму.

4) Схвалення проекту закону «Про засади державної політики перехідного періоду», який серед іншого передбачав загальні засади застосування амністії до учасників НЗФ так званих «лнр» та «днр» було б правильним кроком створити в

Україні нормативно-правові підстави для подальших реінтеграційних заходів та заходів примирення. Крім того, на нашу думку, таке оновлення законодавства могло б бути актуальним в момент прихованої збройної агресії РФ та сприяло б реінтеграційним процесам в суспільстві.

ВИСНОВКИ

У Висновках дипломного дослідження викладено найсуттєвіші результати роботи та наведено авторське вирішення наукового завдання щодо проблематики комплексного вивчення співвідношення норм міжнародного гуманітарного права з антитерористичним правовим режимом. Найважливішими висновками роботи є такі положення:

1. Доведено, що незважаючи на багатогранність досліджень міжнародно-правового спрямування, у вітчизняній юридичній науці і дотепер спостерігається вільне трактування юридичних конструкцій «антитерористичний правовий режим», «тероризм», «антитероризм», «тероризування цивільного населення», відсутність їх загальноприйнятих дефініцій, що обумовлює складність дослідження проблеми протидії терору. Зроблено висновок, попри численні міжнародні угоди, загальноприйнятого визначення поняття «тероризм» не вироблено. Разом з тим, його етимологія (лат. terror – жах), може вказувати на його сутність. Видається, що тероризмом можуть вважатись насильницькі дії, спрямовані на залякування населення з метою привернення суспільної уваги та досягнення певної вигоди зловмисниками. Доводиться, що відсутність єдиного визначення може бути пов'язана з тим, що такі діяння найчастіше намагаються виразити через різні форми об'єктивної сторони цього злочину, підтвердженням чому може слугувати фрагментарність міжнародно-правової бази з його протидії в залежності від форм, яких він набуває.

2. Аргументовано доводиться, що заборону тероризування населення (поширення терору), зокрема, як метода ведення війни, можна вважати різновидом загальної заборони нападів на цивільне населення. Така заборона, відповідно до усталеної практики, є частиною звичаєвого МПП. Певною її особливістю можна вважати особливий умисел – прагнення створити атмосферу страху та жаху, яка, тим не менш, цілком може узгоджуватись з практикою ведення умисних невивіркових обстрілів в населених місцях. Окрім того, оскільки ця заборона впливає не лише з договірних норм, але й норм звичаєвого права, це зумовлює її обов'язковість для всіх

сторін, як в міжнародному збройному конфлікті, так і в збройному конфлікті неміжнародного характеру.

3. Аналіз нормативних, доктринальних джерел, судової практики за тематикою дослідження засвідчив, що заборона актів тероризму, охоплює не лише дії, спрямовані проти цивільного населення, але й дії, спрямовані проти об'єктів, які можуть призвести до жертв, як супутньої шкоди. При цьому слід відрізнити заборону вчинення актів тероризму від заборони погроз вчинення таких дії, що становить окремий підвид тероризму. Не дивлячись на те, що в Римському статуті Міжнародного кримінального суду прямо не передбачена юрисдикція цього органу над воєнним злочином тероризування населення, проте, відповідно до позиції, сформованої Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії, такі дії можна розглядати як специфічні випадки порушення загальної заборони нападів на цивільних осіб, що є серйозним порушення міжнародного гуманітарного права відповідно до ст. 85 Додаткового протоколу I, а також воєнним злочином відповідно до Римського статуту. Крім того, Додатковий протокол II забороняє акти тероризму в збройних конфліктах неміжнародного характеру.

4. Основою для правового регулювання статусу учасників збройних конфліктах неміжнародного характеру є спільна ст. 3 Женевських конвенцій від 1949, застосовувана до збройних конфліктів неміжнародного характеру, II Додатковий протокол до Женевських конвенцій, застосовуваний до збройних конфліктів неміжнародного характеру від 1977, а також звичаєве право. Окрім того, існує низка Конвенцій щодо протидії злочину тероризму (наприклад, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму), регіональні договори щодо співпраці у притягненні до відповідальності осіб, підозрюваних у злочині тероризму (наприклад, Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму) тощо. Обґрунтовується теза про те, що «антитерористичні конвенції» містять положення про різну взаємодію з міжнародним гуманітарним правом. Так, деякі з них прямо передбачають, що вони не застосовуються в збройних конфліктах; зі сфери застосування інших виключені правомірні воєнні дії, однак вони паралельно з МГП забороняють напади на цивільні об'єкти; інші передбачають, що вони можуть застосовуватись під час деяких режимів

МГП – наприклад, окупації, в третій не заперечується можливість їх застосування під час збройного конфлікту, і, більше того, вони можуть слугувати додатковим механізмом для притягнення до відповідальності винних у злочинах терористичного характеру, скоєних під час збройного конфлікту.

5. Досліджено правові режими, застосовувані до осіб, що беруть участь в неміжнародних збройних конфліктах на стороні недержавних утворень. З'ясовано, що у випадку застосування до них норм МГП, вони є легітимною ціллю для воєнних атак. Якщо ж такі особи вважаються терористами, що не є учасниками збройного конфлікту, до них застосовується внутрішньодержавний правовий режим, спрямований на забезпечення контролю над правопорядком, а також право прав людини. Наприклад, у випадку необхідності їх фізичної ліквідації застосовуваною є стаття 2 ЄКПЛ – така ліквідація є крайнім заходом «абсолютної необхідності», що має бути здійснена з урахуванням усіх можливих заходів перестороги та попереджень. У зв'язку з цим обґрунтовується важливість правової визначеності статусу учасника неміжнародного збройного конфлікту, організація якого визнана терористичною за внутрішнім законодавством, а також права та гарантії, що з нього випливають.

6. На підставі міжнародних нормативно-правових актів і практики робиться висновок, що учасники збройного конфлікту на сході України були членами терористичних угруповань, що діяли в рамках міжнародного збройного конфлікту з РФ. З'ясовано, що після 24 лютого 2022 року учасників збройної агресії РФ проти України, зокрема громадян України, що є членами та «призовниками» НЗФ так званих «днр» та «лнр» слід вважати комбатантами міжнародного збройного конфлікту, які, відповідно, можуть бути військовополоненими (цей статус передбачається лише для учасників міжнародного збройного конфлікту).

Доводиться теза про те, що питання амністії знову постане після повного відновлення контролю над усією територією України, зокрема виникне потреба враховувати міжнародний досвід з функціонування Комісій правди та примирення, особливостей світового досвіду здійснення заходів перехідної юстиції, зокрема постконфліктної політики, аналізу різних варіантів та підходів в частині проведення

виборів на деокупованих територіях та механізму встановлення обмеження виборчих прав комбатантів. При чому, після повернення всіх територій під контроль українського уряду постануть нові завдання з реабілітації осіб, діяльність яких була спрямована проти української влади, осіб, що перебували під контролем незаконних збройних формувань та прямо чи опосередковано підтримували їх політику, тощо. Потребуватиме вирішення також питання притягнення громадян України, що є членами та «призовниками» НЗФ так званих «днр» та «лнр», за державну зраду. У цьому зв'язку підкреслюється важливість і актуальність оновлення чинного законодавства України в даній сфері правовідносин з урахуванням зазначених вище факторів, а також необхідності чіткішого правового врегулювання статусу учасників незаконних збройних формувань в умовах повномасштабної війни РФ проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Література

1. Abresch A. (2005), Human Rights Law of Internal Armed Conflict: The European Court of Human Rights in Chechnya, *The European Journal of International Law*; vol. 16 no. 4.
2. Carswell J. (2009). Classifying the conflict: a soldier's dilemma. *International Review of the Red Cross*. Vol. 91, № 873, URL: [<https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-873-7.pdf>].
3. Clapham A. (2014). Focusing on Armed Non-State Actors. In A. Clapham. P. Gaeta, *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. (p. 50) Oxford Handbooks Online.
4. Cryer R. (2011). Drug crimes and money laundering. In. A. Schabas, N. Bernaz, *Routledge Handbook of International Criminal Law* (p. 480) Routledge, p. 190;
5. Donnell D. O. (2006). International Treaties against Terrorism and the Use of Terrorism during Armed Conflict and by Armed Forces. *International Review of the Red Cross*, Vol. 88, № 864. URL:[<https://www.corteidh.or.cr/tablas/a21937.pdf>].
6. Ferraro T. (2015). The ICRC's legal position on the notion of armed conflict involving foreign intervention and on determining the IHL applicable to this type of conflict *International Review of the Red Cross* (2015), Vol. 97 № 900.
7. Hampson L., *Amicus Curiae Brief* (Hassan v the United Kingdom, app. no. 29750/09)
8. Hill-Cawthorne L. (2014), The Grand Chamber Judgment in Hassan v the United Kingdom, *Blog of the European Journal of International Law*.
9. Hill-Cawthorne L. (2014), The Role of Necessity in International Humanitarian and Human Rights Law; *Israel Law Review*; vol.47, issue 2.
10. Jessup P. C. (1956), *Transnational Law* (p.113), New Haven: Yale University Press.
11. Kleffner J.K. (2011). The Applicability of International Humanitarian Law to Organized Armed Groups. *International Review of the Red Cross*. Vol. 93 № 882

- p.443 URL: [<https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-882-kleffner.pdf>].
12. Krähenmann S. (2018). *The Interplay Between International Humanitarian Law, Terrorism and the “Foreign Terrorist Fighter”*, Cambridge University Press; URL: [<https://www.cambridge.org/core/journals/proceedings-of-the-asil-annual-meeting/article/interplay-between-international-humanitarian-law-terrorism-and-the-foreign-terrorist-fighter-regime/FF3944DC1A9CE0D5AAA09F1C078A32CE#>].
 13. Kroes A. (2014), A comparison between the approach of the European Court of Human rights to the role of human rights in an armed conflict and the *lex specialis* approach p.45, Amsterdam Graduate School of Law, University of Amsterdam., p. 8.
 14. Londras F. de (2011). Terrorism as an international crime. In. A. Schabas, N. Bernaz, *Routledge Handbook of International Criminal Law* (p. 480) Routledge, p. 176-177.
 15. McGoldrick D. (2004). *Criminal Trials Before International Tribunals: Legality And Legitimacy*. In D. McGoldrick, P. Rowe, E. Donnelly, *The Permanent International Criminal Court: Legal And Policy Issues* (p. 514) Hart Publishing., p. 10.
 16. Munir M. (2011). *The Layha for the Mujahideen: an analysis of the code of conduct for the Taliban fighters under Islamic law*. Vol. 93 № 882 p.101-102. URL:[<https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-881-munir.pdf>]
 17. Orakhelashvili, *The Interaction between Human Rights and Humanitarian Law: Fragmentation, Conflict, Parallelism, or Convergence?* *European Journal of International Law*; vol. 19, issue 1, 2008, p. 163.
 18. Park I. (2018). *The Right to Life in Armed Conflict*, Oxford Monographs in International Humanitarian & Criminal Law.
 19. Pejic J. (2012). *Armed conflict and Terrorism. Counter –terrorism and The Rule of Law Framework*. In A. M. Salinas de Frias, K. Samuel, N. D. White, *Counter-Terrorism: International Law and Practice* (p.1120) Oxford University Press.

20. Proulx V.-J. (2017) 'Terrorism' at the World Court: Ukraine v Russia as an Opportunity for Greater Guidance on Relevant Obligations? URL: [https://www.ejiltalk.org/terrorism-at-the-world-court-ukraine-v-russia-as-an-opportunity-for-greater-guidance-on-relevant-obligations/].
21. Saul B. (2012). The Emerging International Law of Terrorism, in B. Saul, Terrorism: Documents in International Law (p. 1620). Hart Publishing.
22. Saul B., Akande D. (2020). Terrorism, Counter-Terrorism, and International Humanitarian Law. In D. Akande. B. Saul, The Oxford Guide to International Humanitarian Law (p. 480). Oxford University Press.
23. Schabas W. A. (2015). Commentary on the European Convention of Human Rights, 1st edition, Oxford University Press, p. 117; N. Lubell (2012). Human rights obligations in military occupation. International review of the Red Cross, Vol. 94. № 885.
24. Schabas, W. A. Bernaz N. (2011). Introduction. In. A. Schabas, N. Bernaz, Routledge Handbook of International Criminal Law (p. 480) Routledge.
25. Schindler D. (1982). International Humanitarian Law and Internationalized Internal Armed Conflicts, International Review of the Red Cross, Vol. 22, No. 230.
26. Trapp K. (2017). Ukraine v Russia (Provisional Measures): State 'Terrorism' and IHL. URL: [https://www.ejiltalk.org/ukraine-v-russia-provisional-measures-state-terrorism-and-ihl/].
27. Wallace S. (2019). The Application of ECHR to Military Operations, Cambridge University Press.
28. Валленштен П. (2009). Интервью. Международный журнал красного креста, Vol. 91 № 873. Березень;. ст. 7 – 25.
29. Данилевський А.О. Кримінальна відповідальність за фінансування тероризму / Протидія злочинності: теорія та практика: Матеріали II міжвузівської науково-практичної конференції, 15 жовтня 2010 р. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – С. 40–43.
30. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К., 2014. – 944 с.

Міжнародна судова практика

- 31.ECHR, Abakarova v Russia, app. no. 16664/07.
- 32.ECHR, Ahmet Özkan and others v Turkey, app. no. 21689/93.
- 33.ECHR, Al-Jedda v the United Kingdom, app. no. 27021/08.
- 34.ECHR, Alkin v Turkey, app. no. 75588/01.
- 35.ECHR, Benzer and others v Turkey, app. no.23502/06.
- 36.ECHR, Bubbins v the United Kingdom, app. no. 50196/99.
- 37.ECHR, Cyprus v Turkey, app no. 25781/94 .
- 38.ECHR, Damayev v Russia, app. no. 36150/04.
- 39.ECHR, Dokić v Bosnia and Herzegovina, app. no. 6518/04.
- 40.ECHR, Ergi v Turkey, app. no. 66/1997/850/1057.
- 41.ECHR, Esmukhambetov and Others v Russia, app no 23445/03.
- 42.ECHR, Ferger v Croatia, app. no. 68516/14.
- 43.ECHR, Finogenov and others v Russia, app. nos. 18299/03 and 27311/03.
- 44.ECHR, Güleç v Turkey, app. no. 54/1997/838/1044.
- 45.ECHR, Handyside v the United Kingdom, app. no. 5493/72.
- 46.ECHR, Hassan v the United Kingdom, app. no. 29750/09.
- 47.ECHR, Isayeva v Russia, app, no. 57950/00.
- 48.ECHR, Isayeva, Yusupova and Bazayeva v Russia, app. nos. 57947/00, 57948/00 and 57949/00.
- 49.ECHR, Issa and others v Turkey, app. no. 31821/96.
- 50.ECHR, Jaloud v the Netherlands, app. no. 47708/08.
- 51.ECHR, Kerimova and others v Russia, app. nos. 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 and 5684/05.
- 52.ECHR, Khatsiyeva and others v Russia, app. no. 5108/02.
- 53.ECHR, Kononov v Latvia, app. no 36376/04.
- 54.ECHR, McCann and Others v the United Kingdom, app. no. 18984/91.
- 55.ECHR, McKerr v the United Kingdom, app. no. 28883/95.

- 56.ECHR, Murtazaliyeva v Russia, app. no. 36658/05.
- 57.ECHR, Oğur v Turkey, app. no. 21594/93.
- 58.ECHR, Tagayeva and others v Russia, app. no. 26562/07.
- 59.ECHR, Varnava and others v Turkey, app. nos. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90 and 16072/90.
- 60.ECHR. Issa and Others v Turkey app. no. 44587/98.
- 61.ECHR. Korbely v Hungary, app. no. 9174/02.
- 62.ECHR. Loizidou v Turkey, app. no. 15318/89.
- 63.ECHR. Öcalan v Turkey, app. no. 46221/99.
- 64.ECHR. Pad and Others v Turkey app. no. 60167/00.
- 65.ECHR. Ramsahai and others v the Netherlands, app. no. 52391/99.
- 66.IACHR. Coard et al. v. United States, Case No. 10.951, Report № 109/99 (1999).
- 67.ICJ, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 09.07.2004.
- 68.ICJ, Legality of the threat or use of nuclear weapons, Advisory Opinion (1996).
- 69.ICJ. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation), Preliminary Objections, Judgment, Reports 2019.
- 70.ICJ. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v USA) (1986).
- 71.ICJ: Case concerning application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)//14.01.2019// Written statement of observations and submissions on the preliminary objections of the Russian Federation submitted by Ukraine.
- 72.ICJ: Case concerning application of the international convention for the suppression of the financing of terrorism and of the international convention on the elimination of all forms of racial discrimination (Ukraine v. Russian Federation)// 12.09. 2018// preliminary objections submitted by the Russian Federation. Volume 1.

73. ICTY, Prosecutor v. Galić, IT-98-29-A(2006).
74. ICTY, Prosecutor v. Karadžić (ICTY Trial Chamber Judgment) IT-95-5/18-T from 24.03.2016.
75. ICTY, Prosecutor v. Milošević (ICTY Trial Chamber Judgment) IT-98-29/1-T from 12.12.2007.
76. ICTY, Prosecutor v. Mladić (ICTY Trial Chamber Judgment) IT-09-92-T from 22.11.2017.
77. ICTY, Prosecutor v. Galić (Appeals Chamber Judgment) IT-98-29-A, 30.11.2006.
78. ICTY, Prosecutor v. Galić (Trial Chamber Judgment and Opinion) ICTY-98-29-T, 05.12.2003.
79. ICTY, Prosecutor v. Tadić, 02.10.1995. Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction,.
80. ICTY, Prosecutor v. Tadić, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, IT-94-1-A, 02.10.1995.
81. ICTY, The Prosecutor v. Ramush Haradinaj et al., Trial Chamber I (Judgment), Case No. IT-04-84-T, 03.04.2008
82. ICTY. Prosecutor v. Milošević, IT-98-29/1, Appeals Chamber, Judgment, 12.11.200.
83. ICTY. Prosecutor v. Galić, IT-98-29, Trial Chamber Judgment, 05.12.2003.
84. ICTY. Prosecutor v. Tadić. №-94-1-A, 15.07.1999, the Appeals Chamber.
85. SCSL, Prosecutor v. Sesay (SCSL Trial Chamber Judgment) SCSL-04-15-T, 02.03.2009.
86. SCSL. Prosecutor v. Sam Hinga Norman (SCSL-2004-14-AR72(E)). Decision on Preliminary Motion Based on Lack of Jurisdiction (Child Recruitment), Decision of 31.05.2004.

Нормативно-правові акти

87. UNGA Resolution 3314 (XXIX) (Definition of Aggression), 1974.
88. UNGA, Resolution 60/288 (A/RES/60/288), 20.09.2006.
89. UNSC, Resolution 1456 (S/RES/1456), 20.01.2003.

90.UNSC, Resolution 1624 (S/RES/1624), 14.09.2005.

91.UNSC. Resolution S/RES/1373 (2001)

URL:[https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf]

92.Віденьська конвенція про право міжнародних договорів, від

23.05.1969URL:[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

93.Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954. URL:

[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

94.Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8.06.1977 . URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

95.Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8.06.1977 . URL:

[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

96.Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950.URL.[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

97.Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 08.12.1949, URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

98.Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність”. URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>].

Дата звернення: 17.06.2022.

99. Закон України «Про боротьбу з тероризмом». URL:

[<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15>].

Дата звернення: 17.06.2022.

100. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.» Втрата чинності на підставі Закону України № 2217-IX від 21.04.2022. URL:

[<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text>].

Дата звернення: 17.06.2022.

101. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від

10.10.1980. URL:[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

102. Конвенція про боротьбу з актами незаконного захоплення літаків від 16.12.1970. URL:[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_167#Text];

Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від

10.03.1988. URL:[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_220].

Дата звернення: 17.06.2022.

103. Кримінальний кодекс України. URL:

[<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>].

Дата звернення: 17.06.2022.

104. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14.09.2005 URL:[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

105. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15.12.1997. URL:[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text].

Дата звернення: 17.06.2022.

106. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, від 17.12.1979. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087#Text].
Дата звернення: 17.06.2022.
107. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників, від 17.12.1979. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_087#Text].
Дата звернення: 17.06.2022.
108. Указ Президента України № 116/2018 «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» від 30.04.2018.
Дата звернення: 17.06.2022.
109. Указ Президента України № 405/2014. “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14.04.2014.
Дата звернення: 17.06.2022.
110. Указ Президента України №392/2020. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України».
URL: [https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037]
Дата звернення: 17.06.2022.

Інше

111. Hérault de Séchelles M.-J. (1793). Circulaire du Comité de salut public. «À Carrier». URL: [https://www.histoire-en-citations.fr/indexation/terreur-terreur-terrorisme-fanatisme?page=1].
112. Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, Council of Europe, 2021. URL: [https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf].

113. ICRC. Commentary of 1987. Fundamental guarantees. URL:[<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=5CBB47A6753A2B77C12563CD0043A10B>]
114. ICRC. Geneva Convention I. Commentary of 2016, 162. URL:[<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Comment.xsp?action=openDocument&documentId=72239588AFA66200C1257F7D00367DBD>].
115. ICRC. Report on International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts.
116. Nuremberg IMT: Judgment and Sentences (1947). American Journal of International Law, vol. 21, 172, at 221.
117. Братушак О. (2017). "ЛНР" та "ДНР" – не терористичні організації? URL:[<https://blogs.pravda.com.ua/authors/bratushchak/596f27b85dcb2/>]
118. Заява МЗС України до 8-их роковин початку збройної агресії Росії проти України. URL:[<https://www.kmu.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-do-8-ih-rokovin-pochatku-zbrojnoyi-agresiyi-rosiyi-proti-ukrayini>].
119. Мамедов Г. Якщо злочини на Донбасі кваліфікуватимуться Україною як тероризм, це зменшить шанси на міжнародне визнання російської агресії. URL:[<https://gordonua.com/ukr/blogs/gyunduz-mamedov/jakshcho-zlochini-na-donbasi-kvalifikuvatimutsja-ukrajinoju-jak-terorizm-tse-zmenshit-shansi-na-mizhnarodne-viznannja-rosijskoji-agresiji-1587400.html>]
120. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; За заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея; НАВС. – К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с., ст. 65-66.
121. Науково-практичний коментар, Кримінальний Кодекс України, Том 2. Особлива Частина/ За загальною редакцією: академіка Національної академії наук України, академіка Національної академії правових наук України, професора В. Я. Тація. Національна академія правових наук України Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». (2013).

- URL:[https://shron1.chtyvo.org.ua/Tatsii_Vasyl/Kryminalnyi_kodeks_Ukrainy_Na_ukovo-praktychnyi_komentar_u_dvokh_tomakh_Tom_2_Osoblyva_chastyna.pdf?PHPSESSID=kprsprni1jsikp6m1qjdc7ulu3]
122. Новое время: «Мобілізація Л/ДНР»: у СБУ розповіли, як жителям ОРДЛО уникнути кримінальної відповідальності. URL: [<https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/primusovo-mobilizovani-zhiteli-ordlo-nestimut-kriminalnu-vidpovidalnist-novini-ukrajini-50218814.html>]
 123. Орджонікідзевський районний суд м. Маріуполя. Вирок від 25.10.2017 по справі № 221/2362/15-к. URL:[<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/69780471>]
 124. Отримання компенсації за майно, яке було пошкоджено або зруйновано через воєнні дії під час збройного конфлікту на Сході України: Прогалини та можливості. Norwegian Refugee Council. Березень – жовтень 2018. URL: [https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/nrc-study_pursuing-compensation-for-damaged-or-destroyed-property_ukr.docx.pdf].
 125. Постанова Верховного Суду щодо визнання діяльності терористичною від 16.08.2018 URL:[<https://court.gov.ua/press/news/538548/>]
 126. Проект Закону про засади державної політики перехідного періоду. №5844 від 09.08.2021
 127. Радіо Свобода: ГПУ, СБУ і Мін'юст готують позови про визнання «ДНР» та «ЛНР» терористами. URL:[<http://www.radiosvoboda.org/content/article/26801594.html>].
 128. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: [<https://www.gp.gov.ua/>]
 129. Слов'янський міськрайонний суд Донецької області. Вирок № 89492873, 28.05.2020. URL: [<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/62649201>]
 130. Тернопільський міськрайонний суд Тернопільської області. Вирок від 05.12.2018 по справі № 607/491/17 URL:[<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78901669>].

131. Харківська правозахисна група: Практика застосування статті 111 Кримінального кодексу України [URL:\[https://khpg.org/1607508379\]](https://khpg.org/1607508379).

Додаток 1

№	Дата ухвалення рішення	Номер судової справи	Ознаки складу злочину	Призначене покарання
1.	01.06.2018	235/1997/18	Приймав участь у діяльності «ДНР» близько 20 днів: перебував у складі незаконного збройного формування за контрактом, де мав обов'язок рити окопи, добровільно припинив злочинні дії	Застосування ст. 69 КК; 4 роки позбавлення волі без конфіскації майна
2.	31.05.2018	415/3989/18	Сприяв діяльності «ЛНР»: збирав інформацію про розташування блокпостів на українській території, наявність військової техніки, про осіб, яких легко схилити до сприяння «ЛНР» (наркозалежних); викрав документ, в якому містилися дані про осіб, які пройшли відбір на службу в ЗСУ	Позбавлення волі на строк 8 років без конфіскації майна
3.	25.05.2018	419/2395/16-к	Сприяв діяльності «ЛНР» шляхом збору та передачі її представникам інформації, що має значення для протидії силам, задіяним в проведенні АТО	Позбавлення волі строком на 4 роки 2 місяці без конфіскації майна. (Угода з прокурором про визнання винуватості)
4.	24.05.2018	419/987/18	Сприяв діяльності «ЛНР» шляхом пошуку інформаторів серед мешканців з метою подальшого отримання від них інформації військового характеру для протидії силам ЗСУ, залученим до проведення АТО	Позбавлення волі на 3 роки без конфіскації майна. (угода з прокурором про визнання винуватості)
5.	18.05.2018	310/7622/16-к	Приймала участь у діяльності «ДНР», виконувала функцію стрілка та чергового на так званих «об'єктах» з використанням виданої «ОПЛОТОМ» вогнепальної зброї; здійснювала виїзди з метою виявлення місць дислокації військової техніки, особового складу та фортифікаційних споруд ЗСУ	8 років позбавлення волі без конфіскації майна
6.	17.05.2018	727/2167/18	Приймала участь у діяльності «ДНР», здійснювала керівництво інформаційними ресурсами та ЗМІ на території ОРДО, займала посаду директора т.зв. «Департаменту інформаційної політики та зв'язків з громадськістю «Адміністрації Голови ДНР»	8 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного їй на праві власності майна без конфіскації житла
7.	16.05.2018	461/3086/17	Брав участь у діяльності «ЛНР», а саме НЗФ «Призрак», «Сомалі»; виконував функції водія коменданта; приймав участь у військових діях, а також у взятті в полон військових ЗСУ	Позбавлення волі на строк 10 років з конфіскацією усього майна.
8.	02.05.2018	328/836/17	Приймав участь у бойових діях проти сил АТО; здійснював керівництво підрозділом ТО, забезпечував комплектування підрозділу новими учасниками.	Позбавлення волі на строк 10 років з конфіскацією майна
9.	20.04.2018	227/678/17	Приймав участь у діяльності «ДНР», призначений на посаду «судді Харцизького міжрайонного суду ДНР»; виніс безліч незаконних, злочинних постанов	Позбавлення волі на строк 9 років з конфіскацією усього належного йому на праві власності майна
10.	05.04.2018	727/7959/17	Приймав участь у діяльності «ДНР»; взяв участь у боях між українською армією та проросійськими терористичними угрупованням, в складі бригади «Восток»	10 років позбавлення волі з конфіскацією всього майна
11.	28.03.2018	310/7096/17	Приймав участь у діяльності «ДНР»; на посаду начальника «Торезьського міськвідділу поліції «Міністерства внутрішніх справ «ДНР»; впевнював місцеве населення у легітимності влади «ДНР»	Позбавлення волі строком на 9 років з конфіскацією майна (in absentia)

12.	27.03.2018	229/3626/16-к	<i>Приймав участь у діяльності «ДНР»; перебував у складі 3 - го відділення бригади народної міліції «Беркут»; здійснював постачання продуктів харчування до підрозділів народної міліції «Беркут», виконував функції озброєного вартового</i>	позбавлення волі строком на 9 років (in absentia)
13.	21.03.2018	219/10092/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР»: систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК покарання у виді 1 року позбавлення волі без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
14.	16.03.2018	727/13005/17	<i>Приймав участь у діяльності «ДНР»: є заступником командира, приймає участь у збройних діях проти ЗСУ, брав участь в організації і підготовці диверсійно-розвідувальних груп, які проводять розвідувальну та підривну діяльність в зоні проведення АТО</i>	10 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного майна без конфіскації житла (in absentia)
15.	20.02.2018	243/8207/17	<i>Сприяла діяльності «ДНР», передавала відомості військового характеру внаслідок збігу тяжких сімейних сзах, під впливом погроз та примусу (син був захоплений в полон в «ДНР»)</i>	6 місяців арешту без конфіскації майна.
16.	08.02.2018	243/624/18	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР» за винагороду шляхом несення караульної служби та беручи участь у бойових навчаннях; мав намір вести бойові дії, який йому не вдалось здійснити у зв'язку з не проходженням психологічних тестів медичної комісії в «ДНР»</i>	3 роки позбавлення волі без конфіскації майна
17.	07.02.2018	319/7/17	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР», прийняв пропозицію щодо вступу до складу «прокуратури ДНР», в якій був призначений на посаду т. зв. прокурора м. Сніжне</i>	8 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна.
18.	26.01.2018	328/63/17	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР», був призначений на посаду розвідника</i>	9 років позбавлення волі
19.	25.01.2018	419/3461/17	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР» на посаді кулеметника в підрозділі «Народна міліція» терористичної організації «ЛНР»</i>	позбавлення волі строком на 10 років з конфіскацією всього належного йому майна
20.	29.12.2017	243/10293/17	<i>Сприяв діяльності «ЛНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; 3 роки позбавлення волі без конфіскації майна
21.	27.12.2017	727/11271/17	<i>Приймає участь в «ДНР», багаторазово брала участь в бойових діях проти ЗСУ</i>	11 років позбавлення волі з конфіскацією майна (in absentia)
22.	21.12.2017	227/5991/15-к	<i>Сприяв діяльності «ЛНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; 4 роки 6 місяців позбавлення волі без конфіскації майна
23.	19.12.2017	419/3461/17	<i>Приймав участь в діяльності «ЛНР» батальйону «Єрмак», згодом «Ітур», «Народна міліція», обіймав посади стрілка, кулеметника</i>	Позбавлення волі на 8 років без конфіскації майна
24.	19.12.2017	310/10054/15-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР»: відмовився від виконання наказу начальника ГУМВСУ в Донецькій області щодо відрядження працівників ГУМВСУ в до м.Маріуполя з меотивів обіцяної нагороди; згодом став «оперуповноваженим відділу боротьби з економічними злочинами і корупцією (ВБЕЗК) Торезького міського відділу МВС «ДНР»</i>	Позбавлення волі на 10 років з конфіскацією майна (in absentia)
25.	19.12.2017	415/6903/17	<i>Сприяв діяльності «ЛНР» шляхом збору та передачі її представникам інформації, що має</i>	Позбавлення волі на 5 років без конфіскації

			значення для протидії силам, задіяним в проведенні АТО	майна, випробувальний термін – 2 роки (угода з прокурором про визнання винуватості)
26.	18.12.2017	423/2425/16-к	<i>Сприяв діяльності «ЛНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ЛНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі на 3 роки 2 місяці 28 днів без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
27.	18.12.2017	409/2349/17	<i>Приймала участь у діяльності ЛНР: надала згоду на призначення її на посаду диспетчера «Народної міліції ЛНР», надавала вказівки особам, що здійснювали збройний опір силам АТО</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі на 5 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
28.	18.12.2017	761/25764/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР», займав посаду так званого «начальника служби тилу «ДНР», безпосередньо підпорядковувався «міністру оборони ДНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі на 5 років без конфіскації майна
29.	18.12.2017	409/2867/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ЛНР»: вступив до лав воєнізованого підрозділу «ЛНР», ніс службу з автоматичною зброєю. В 2015 залишив «ЛНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; 4 роки 5 місяців 7 днів позбавлення волі, без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
30.	18.12.2017	219/2996/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; 1 рік 2 місяці позбавлення волі без конфіскації майна, згода обвинуваченого на обмін відповідно до Мінських угод
31.	18.12.2017	425/1703/17	<i>Сприяв діяльності «ЛНР» шляхом збору та передачі її представникам інформації, що має значення для протидії силам, задіяним в проведенні АТО</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна
32.	18.12.2017	417/3280/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ЛНР», був призначений на посаду «оперуповноваженого відділу карного розшуку Кам'янобродського РВ Міністерства внутрішніх справ ЛНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі на строк 2 роки 5 місяців 24 дні, без конфіскації майна.
33.	18.12.2017	423/487/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР» шляхом збору та передачі її представникам інформації, що має значення для протидії силам, задіяним в проведенні АТО</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
34.	18.12.2017	423/2047/16-к	<i>Приймав активну участь та сприяв діяльності «ЛНР», здійснюючи несення служби, будучи озброєним автоматичною зброєю, на підконтрольних вказаному формуванню об'єктах</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі на строк 2 роки 06 місяців, без конфіскації майна,
35.	18.12.2017	433/2421/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР» шляхом несення служби у військовій комендатурі Міністерства оборони «ЛНР»; приймав участь у бойових діях проти ЗСУ за винагороду; був нагороджений «ЛНР» почесним знаком «Битва за Луганск»</i>	Застосування ст. 69 КК; 5 років 8 місяців позбавлення волі без конфіскації майна, (угода з прокурором про визнання винуватості)

36.	15.12.2017	263/11399/15-к	<i>Приймали участь в діяльності «ДНР»:</i> вступили до складу «ДНР» а саме її незаконного збройного формування «1-ий Слов'янський батальйон «ДНР»	9 років позбавлення волі без конфіскації майна
37.	15.12.2017	243/9008/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР» під впливом шантажу через погрози його життю і життю його батька, який має вік 85 років	Застосування ст. 69 КК; 5 місяців 16 днів арешту, без конфіскації майна
38.	15.12.2017	227/4232/15-к	<i>Сприяла діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснювала цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавала їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; 4 роки 7 місяців позбавлення волі без конфіскації майна
39.	15.12.2017	227/4234/15-к	<i>Вступила в політичний блок «ДНР»</i> , перебрала на себе функції помічника депутата терористичної організації, виконуючи організаційно-розпорядчі функції	Застосування ст. 69 КК; 4 роки 7 місяців позбавлення волі без конфіскації майна
40.	15.12.2017	219/3354/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; 1 рік 4 місяці позбавлення волі без конфіскації майна (надання згоди на обмін)
41.	15.12.2017	225/6583/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР»:</i> неодноразово вів бойові дії проти ЗСУ, перебував на посаді «стрілка», займався розвідкою за грошову винагороду	Позбавлення волі строком на 8 років та 6 місяців
42.	15.12.2017	428/1136/17	<i>Вступив до лав «ЛНР»</i> на посаду так званого «військового комісара» внаслідок збігу тяжких сімейних обставин: не мав можливості працевлаштуватися, мав скрутне фінансове становище, не міг лікувати похилих батьків, що знаходяться на його утриманні.	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна
43.	14.12.2017	243/1645/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР»:</i> був зарахований до складу збройного формування «Беркут» на посаду стрільця	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки 8 місяців без конфіскації майна
44.	14.12.2017	243/4895/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР»:</i> вступив до окремого зенітно-ракетного дивізіону 3 ОМБр «Міністерства оборони» «ДНР» на посаду механіка-водія бронетранспортера	Позбавлення волі строком на 10 років без конфіскації майна
45.	14.12.2017	243/10035/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР»:</i> вступив до лав «Семенівського батальйону», в якому обіймав посади «стрілка», «заступника командира бойової машини - навідника» та «гранатометника», неодноразово брав участь у бойових діях проти ЗСУ за винагороду, був нагороджений медаллю «Сражение за Саур-Могилу»	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
46.	14.12.2017	227/431/16-к	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки 9 місяців без конфіскації майна
47.	14.12.2017	227/5798/15-к	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 роки 7 місяців без конфіскації майна
48.	14.12.2017	243/3013/17	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР»:</i> воював проти ЗСУ у складі незаконних збройних формувань	Застосування ст. 69 КК;

				позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
49.	14.12.2017	221/5388/15-к	<i>Сприяв діяльності «ДНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 років без конфіскації майна
50.	14.12.2017	219/2996/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 1 рік 2 місяці без конфіскації майна
51.	14.12.2017	426/1579/17	<i>Приймав участь в діяльності силового блоку «ЛНР»: зарахований на посаду командира відділення зазначеної військової частини ««народної міліції «ЛНР»», в 2015 добровільно залишив її лави, без наміру повертатись</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 1 рік 9 місяців без конфіскації майна
52.	14.12.2017	417/2034/16-к	<i>Сприяв діяльності «ЛНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ЛНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки 7 місяців без конфіскації майна
53.	14.12.2017	433/546/17	<i>Приймав участь в діяльності силового блоку «ЛНР»: зарахований на посаду першого помічника начальника відділу профілактики військової комендатури Жовтневого району м. Луганська</i>	Позбавлення волі на строк 8 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
54.	13.12.2017	414/1444/17	<i>Приймав участь в діяльності силового блоку «ЛНР»: зарахований на посаду стрілка 14 БТО армійського корпусу народної міліції "ЛНР"</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
55.	12.12.2017	234/14629/16-к	<i>Приймав участь в діяльності силового блоку «ДНР», віддав присутнім з особового складу працівникам міліції злочинні накази щодо вжиття заходів з встановлення, вистежування і затримання активістів, з проукраїнськими поглядами з числа мирних мешканців, зловживав своїми повноваженнями організаціях ТО</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 2 роки 7 місяців 3 днів без конфіскації майна
56.	11.12.2017	219/10228/15-к	<i>Приймав участь у діяльності «ЛНР» з метою запобігання кримінальної відповідальності в РФ, вступив в батальйон «Август», виконував функції водія-механіка танку, здійснював підготовку і вчинення терористичних актів</i>	Позбавлення волі строком на 10 років з конфіскацією майна
57.	11.12.2017	235/5792/15-к	<i>Приймав участь у діяльності «ДНР»: вступив до складу структурного підрозділу силового блоку «ДНР» - «Народного ополчення Донбасу» забезпечував ведення агресивної війни проти України</i>	Позбавлення волі строком на 10 років без конфіскації майна
58.	11.12.2017	235/4770/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 6 років без конфіскації майна
59.	11.12.2017	569/17633/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР» шляхом збору та передачі її представникам інформації, що має</i>	Застосування ст. 69 КК;

			значення для протидії силам, задіяним в проведенні АТО	позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
60.	08.12.2017	425/2709/15-к	<i>Сприяла діяльності «ЛНР»:</i> розміщувала агітаційну інформацію щодо вступу населення до незаконних збройних формувань "ЛНР", реквізити для фінансової підтримки, розмістила в профілі в соціальній мережі список працівників полку патрульної служби міліції особливого призначення "Азов" ГУМВСУ з їх персональними даними, розповсюджувала інформацію військового характеру	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 роки 7 місяців 3 днів без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
61.	08.12.2017	219/2036/15-к	<i>Брали участь у діяльності «ДНР»:</i> здійснювали охорону штабу «ДНР», в тому числі нагляд за полоненими ЗСУ	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 років 1 місяць без конфіскації майна
62.	08.12.2017	219/7761/15-к	<i>Брали участь у діяльності «ДНР»:</i> вступили до незаконних збройних формувань (силовий блок), вирішили вчинити збройний напад на блок-пост з метою його прориву, однак їм не вдалося.	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 роки 9 місяців без конфіскації майна
63.	07.12.2017	727/9418/17	<i>Приймає участь у діяльності ДНР,</i> керує організацією та координацією дій підрозділів НЗФ проти ЗСУ, багаторазово брав участь у боях проти ЗСУ	Позбавлення волі строком на 11 років з конфіскацією майна (in absentia)
64.	04.12.2017	221/3499/16-к	<i>Приймав участь у діяльності «ДНР»:</i> служив в декількох НЗФ, в тому числі «Оплот» в якості військовослужбовця, а також на посаді старшого водія	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
65.	28.11.2017	242/2522/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР»:</i> систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 1 рік 2 місяців 28 днів без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
66.	28.11.2017	221/1543/15-к	<i>Сприяла діяльності «ДНР»:</i> систематично здійснювала цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавала їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 років 4 місяці без конфіскації майна
67.	28.11.2017	414/1608/15-к	<i>Сприяв діяльності «ЛНР»:</i> систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ЛНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 роки 5 місяців без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
68.	24.11.2017	221/2405/15-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР»</i> шляхом проведення навчань для НЗФ «Добровольная казачья дружина» винаг власного збагачення, виконанням організаційних функцій	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)

69.	21.11.2017	522/1446/16-к	Створення терористичної групи за матеріальну винагороди: вчинення терористичного акту підриву будівлі міжнародного автовокзалу м. Одеса (злочинні дії були припинені СБУ на стадії готування)	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 роки 6 місяців з конфіскацією майна
70.	20.11.2017	415/2/17	<i>Сприяв діяльності</i> терористичного угруповання шляхом збору та передачі її представникам інформації, що має значення для протидії силам, задіяним в проведенні АТО	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 роки без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
71.	15.11.2017	219/7491/16-к	<i>Здійснювала збір і передачу інформації</i> військового характеру особі, що пообіцяла їй безпеку в разі захоплення її міста	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки без конфіскації майна, позбавленні військового звання старший солдат.
72.	09.11.2017	522/962/16-к	<i>Приймав участь в діяльності «ДНР»</i> в силовому блоці: проходив службу в НЗФ, приймав участь в озброєному протистоянні силам АТО, проводив агітацію	Позбавлення волі строком на 10 років без конфіскації майна (in absentia)
73.	08.11.2017	640/10366/16-к	<i>Брав участь в терористичній групі</i> та сприяв її діяльності, здійснив численні спроби вчинення вибуху, декілька з них були вдалими	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки 5 місяців 10 днів без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
74.	08.11.2017	569/16783/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
75.	06.11.2017	221/4110/16-к	<i>Брав участь у діяльності «ДНР»</i> : вступив до «військової поліції «ДНР»», здійснював озброєну охорону полонених військовослужбовців ЗСУ	Позбавлення волі строком на 8 років з конфіскацією майна (in absentia)
76.	01.11.2017	219/368/17	<i>Сприяла діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснювала цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавала їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 2 роки без конфіскації майна
77.	30.10.2017	221/1438/16-к	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
78.	27.10.2017	522/958/16-к	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 роки 5 місяців без конфіскації майна
79.	26.10.2017	761/31167/17	<i>Сприяла діяльності «ЛНР»</i> : обіймаючи посаду виконуючої обов'язки директора ПрАТ «ЛПЗ», забезпечувала видачі боєприпасів представникам «ЛНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна (угода з прокурором

				про визнання винуватості)
80.	19.10.2017	419/3362/17	<i>Брав участь у діяльності «ЛНР»:</i> добровільно вступив до НЗФ «козачого бойового підрозділу», «Народна міліція» де перебував на посадах розвідника-наводчика, розвідника-сапера	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 6 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
81.	19.10.2017	537/4700/16-к	<i>Брав участь у діяльності «ДНР»:</i> добровільно вступив до НЗФ «Кальміус», безпосередньо віддавав накази та розпорядження підлеглим учасникам на ведення бойових дій проти сил АТО, займався вирішенням питань грошового та матеріального забезпечення, збирав інформацію про переміщення та дислокацію сил АТО, тощо	Позбавлення волі строком на 10 років з конфіскацією майна
82.	04.10.2017	727/6836/17	<i>Брав участь у діяльності «ДНР»:</i> добровільно вступив до НЗФ «Восток» брав участь у військових протистояннях військовослужбовцям ЗСУ, наразі здійснює роботу з питань діяльності особового складу	Позбавлення волі строком на 11 років з конфіскацією майна за виключенням нерухомого (in absentia)
83.	29.09.2017	419/3065/17	Брав участь у діяльності «ЛНР»: добровільно вступив до НЗФ, створював умови для функціонування «ЛНР», виконував вказівки інших учасників «ЛНР», брав участь у бойових діях	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
84.	28.09.2017	296/3990/16-к	<i>Сприяли діяльності «ДНР» та «ЛНР»</i> шляхом ведення інформаційної війни, зокрема налаштування каналу «Новороссія», забезпечення його необхідним обладнанням, наданням консультацій за винагороду	Позбавлення волі строком на 9 років без конфіскації майна
85.	28.09.2017	415/5861/17	<i>Брав участь у діяльності «ЛНР»:</i> добровільно вступив до НЗФ «Призрак», брав участь у бойових діях	Позбавлення волі строком на 10 років без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
86.	21.09.2017	229/911/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 1 рік 7 місяців 16 днів без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)
87.	15.09.2017	428/8449/16-к	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки без конфіскації майна
88.	23.08.2017	325/1095/15-к	<i>Брав участь у діяльності в організації «ДНР»</i> та в подальшому організаційно сприяв її діяльності шляхом обіймання посади голови, а саме очолив незаконний орган влади - адміністрацію Новоозовського району, видавав щоденні розпорядження спрямовані на обмеження прав і свобод громадян	Позбавлення волі строком на 11 років без конфіскації майна (in absentia)
89.	11.08.2017	415/1095/16-к	<i>Сприяв діяльності «ДНР»</i> , систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки 7 місяців без конфіскації майна (угода з

				прокурором про визнання винуватості)
90.	11.08.2017	183/2152/17	<i>Брав участь у діяльності «ДНР»: добровільно вступив до НЗФ де обіймав посади сапера, кулеметника, розвідувальника, неодноразово брав участь у бойових діях</i>	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
91.	08.08.2017	323/357/16-к	<i>Брав участь у діяльності «ДНР»: добровільно вступив до НЗФ, застосував вогнепальну зброю проти військовослужбовців ЗСУ</i>	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
92.	19.07.2017	607/8476/17	<i>Сприяв діяльності «ЛНР» шляхом надання її учасникам власного гусеничного екскаватора для окопування танків</i>	Застосування ст. 69 КК; штраф у розмірі 850 000 грн (угода з прокурором про визнання винуватості)
93.	17.07.2017	727/5214/17	<i>Сприяла діяльності «ДНР» шляхом підшукування та вербування громадян України з числа місцевих жителів для участі в якості найманців в насильницьких діях</i>	Позбавлення волі строком на 10 років з конфіскацією майна за виключенням житла
94.	07.07.2017	235/813/17	<i>Брав участь у діяльності «ДНР»: добровільно вступив до НЗФ, під час несення служби, а саме добового чергування здійснював прийом дзвінків із спостережних постів про проведені обстріли позицій бойовиків з боку підрозділів ЗСУ, добровільно знив несення «військової служби»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 4 роки без конфіскації майна
95.	29.06.2017	236/974/17	<i>Сприяв діяльності «ДНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 2 роки 6 місяців без конфіскації майна
96.	23.06.2017	243/4257/16-к	<i>Сприяла діяльності «ДНР», систематично здійснювала цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавала їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 3 роки без конфіскації майна
97.	21.06.2017	419/294/17	<i>Сприяла діяльності «ДНР», систематично здійснювала цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавала їх «ДНР»</i>	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
98.	15.06.2017	243/1645/16-к	<i>Брав участь у діяльності «ДНР»: добровільно вступив до НЗФ «Беркут», де обіймав посаду стрільця, виконував накази керівництва та безпосередньо здійснював несення служби зі зброєю на продовольчих та речових складах «ДНР»</i>	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
99.	15.06.2017	219/3059/16-к	<i>Брав участь у діяльності «ДНР»: добровільно вступив до НЗФ, де обіймав посади заряджаючого гаубичного, водія-механика самохідної артилерійської установки «Гвоздика», навідника артилерійської пушки Д30, приймав участь в бойових діях</i>	Позбавлення волі строком на 8 років без конфіскації майна
100	13.06.2017	219/3800/15-к	<i>Сприяв діяльності «ДНР», систематично здійснював цілеспрямований збір деталізованих даних військового характеру та передавав їх «ДНР»</i>	Застосування ст. 69 КК; позбавлення волі строком на 5 роки 2 місяців без конфіскації майна (угода з прокурором про визнання винуватості)